

Södertörns högskola | Institutionen för kommunikation, medier och it
Kandidatuppsats 15 hp | Journalistik | Vårterminen 2010

Hur fri är en frilans?

En kvalitativ intervjustudie av frilansjournalisters
syn på sitt jobb och sin frihet

Av: Gustav Bådagård och Oskar Hannler
Handledare: Ester Appelgren

Abstract

Studiens huvudsakliga frågeställning är: Hur ser frilansjournalister på frihet och/eller ”journalistisk frihet” och hur tar sig friheten eller avsaknaden av frihet uttryck i deras arbete? ”Journalistisk frihet” är här en term definierad av den finske medieforskaren Pertti Hemánus. Syftet har varit att utreda vilken typ av frihet som är aktuell och viktig för frilansjournalister i dag. Detta har undersökts utifrån teorier hämtade från såväl arbetslivsforskning som marknadsföringsforskning.

Kvalitativa samtalsintervjuer har genomförts med sex svenska skrivande frilansjournalister och tre ”inköpare” av frilansmaterial: en redaktör, en redaktionssekreterare och en nyhetschef. En enkät om förväntningar på frilansyrket har även delats ut till journaliststudenter på Södertörns högskola, denna enkät har dock uppsatsförfattarna tittat på med en kvalitativ ansats på grund av låg svarsfrekvens.

Något som kommit fram i studien är att den frihet frilansjournalister erhåller och är ute efter är begränsad. När det gäller planeringen av den egna arbetstiden och hur arbetet ser ut på idéstadiet vill frilansjournalisterna vara fria och ha kontroll, vilket de också har. När en idé väl sålts in minskar friheten och kontrollen, då man tvingas anpassa sig till det specifika medium man valt att skriva för. Det ”fria” arbetssättet förutsätter inte att man arbetar ensam, socialt stöd och kontakt med arbetskamrater och kollegor är viktigt för de intervjuade frilansjournalisterna.

(Arbetsvillkor, Frihet, Frilansjournalistik, Journalistik, Kontroll, Socialt stöd)

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	5
2	Bakgrund och tidigare forskning.....	7
2.1	Journalistutbildningar växer i popularitet	7
2.2	Arbetsmarknadsmässiga förutsättningar	7
2.3	Tidigare forskning om frilansjournalistik	8
2.4	Journalistisk frihet.....	11
2.4.1	Bakgrund till frihetsbegreppet	11
2.4.2	Definition av journalistisk frihet.....	12
3	Syfte och frågeställningar.....	13
3.1	Syfte	13
3.2	Frågeställningar.....	14
4	Teori	15
4.1	Krav/kontroll/stöd-modellen.....	15
4.2	30 R-modellen.....	17
4.2.1	Relation 1: Den klassiska dyaden: relationen mellan leverantör och kund	17
4.2.2	Relation 18: Personliga relationer och sociala nätverk.....	18
4.3	Om samverkan mellan teorierna	19
5	Metod och definitioner	20
5.1	Säljare.....	20
5.2	Inköpare	20
5.3	Metod och urval	20
5.4	Metodkritik.....	23
6	Resultat.....	26
6.1	Presentation av de intervjuade	26
6.1.1	Intervjuade frilansjournalister.....	26

6.1.2	Intervjuade inköpare av frilansmaterial	27
6.2	Resultat.....	27
6.2.1	Vilken typ av frihet?	27
6.2.2	Journalistisk frihet?.....	29
6.2.3	Varför frilans?.....	30
6.2.4	Idéer och ämnen.....	31
6.2.5	Krav	32
6.2.6	Socialt stöd.....	33
6.2.7	Hälsoaspekten	35
6.2.8	Varför frilansinköp?.....	36
6.2.9	Relationen mellan säljare och inköpare	37
6.2.10	Stämde förväntningarna?	38
6.2.11	Journaliststudenters förväntningar	39
7	Analys.....	41
7.1	Studiens generaliserbarhet	41
7.2	Frilansjournalisters frihet	41
7.3	Krav och kontroll, stöd och stress	42
7.4	Gummesson, säljande och köpande	44
8	Slutsatser och förslag till vidare forskning.....	46
8.1	Slutsatser	46
8.2	Förslag till vidare forskning.....	47
	Referenser.....	49
	Litteratur.....	49
	Intervjuer.....	51
	Bilagor.....	52
	Bilaga 1: Intervjuguide – frilansjournalister	52
	Bilaga 2: Intervjuguide – inköpare av frilansmaterial	53
	Bilaga 3: Enkät till journaliststudenter	54

1 Inledning

Journalistutbildningarna i Sverige växer i popularitet, men långt ifrån alla utexaminerade journalister får jobb (Högskoleverket, 2009). När de fasta tjänsterna samtidigt minskar i antal sprids en osäkerhet på journalisternas arbetsmarknad, som bland annat karaktäriseras av så kallade "utLASningar" (Svenska Journalistförbundet, 2009b, paragraf 2). Att jobba som frilansjournalist kan då ses som en väg till att själv kunna kontrollera sin arbetssituation (Hansson, 2004).

Som journaliststudenter har vi då och då kommit i kontakt begreppet frilans under vår utbildning. Vi har fått höra lite om yrkesformens fördelar och baksidor, men aldrig kommit riktigt nära frilansandets verklighet, som den ser ut för verksamma frilansjournalister idag. En viss distans till arbetslivet hör ju till själva utbildningens natur, vilket kanske också var anledningen till att vår nyfikenhet på frilansyrket väcktes från början. Till viss del har vi som skrivit denna uppsats provat på frilansandet, om än i liten skala. Men ofta är många av våra föreställningar om frilansyrket, och kanske även journalistyrket i stort, trots allt rena gissningar.

Att få reda på mer om förutsättningarna och villkoren för frilansjournalister bottnade även i en viss oro som vi tror att vi delar med många blivande journalister. Hur ser möjligheterna till jobb ut? Är konkurrensen för hård? Har frilansjournalister större frihet att utöva den journalistik de vill? Den finske medieforskaren Pertti Hemánus (1984) menar att journalistisk frihet är att kunna utföra journalistiskt arbete på det sätt man själv vill utan att maktförhållanden hindrar detta. Hans definition är en utgångspunkt i uppsatsen.

Ordet frilans har troligen sitt ursprung i 1800-talslitteraturens bild av riddare som drog sina "fria lansar" för något man trodde på, eller för den som kunde betala. Ett exempel på dessa riddarkaraktärer som i den romantiska litteraturen uppmanade till att dra fria lansar är Sir Walter Scotts berättelse om Ivanhoe (Hansson, 2004). Detta kan även jämföras med den idealistiska bild som många frilansjournalister har av sitt yrke (Allvin & Aronsson, 2000).

Forskning som behandlar frilansjournalister och deras arbete är knapphändig, det tycks finnas ett glapp (Allvin & Aronsson, 2000). Från Svenska Journalistförbundets frilansdistrikt Frilans Riks håll har vi märkt ett stort intresse för forskning inom området. Under såväl förarbetet som under datainsamlandet för denna uppsats har många av de journalister, lärare och

andra kunniga på frilansområdet som vi talat med, gett uttryck för behovet av ny kunskap om frilansjournalisternas arbetsvillkor och situation i stort.

Det står klart att de allra flesta av dagens frilansjournalister har valt yrkesformen för att kunna vara fria i sitt arbete (Allvin & Aronsson, 2000). Men hur den friheten ser ut och var i arbetsprocessen den finns har varit mindre känt. Denna uppsats undersöker därför denna frihet eller avsaknad av frihet på ett mer ingående vis.

2 Bakgrund och tidigare forskning

När det gäller frilansjournalisters villkor och förutsättningar för frihet kan man särskilt se två tendenser som påverkat och fortfarande påverkar hur det ser ut idag. En aspekt är att det finns ett överskott på utexaminerade elever från journalistutbildningar i förhållande till tillgängliga jobb (Högskoleverket, 2008). En annan aspekt är den osäkerhet som präglar arbetsmarknaden för journalister. En tendens i Europa är att medieföretagen ständigt minskar de fasta tjänsterna och allt oftare hyr in tjänster eller köper in frilansmaterial (Nies & Pedersini, 2003). Av Svenska Journalistförbundets (SJF) 17 300 medlemmar är idag 1700 frilansjournalister (Svenska Journalistförbundet, 2009a).

2.1 Journalistutbildningar växer i popularitet

Journalistutbildningar ökar i popularitet, samtidigt som de fasta anställningarna blir allt färre. I en rapport som Högskoleverket gjort framkom att det under 2006 endast var 53 procent av alla journaliststudenter som examinerades under läsåret innan som lyckats etablera sig på arbetsmarknaden (Högskoleverket, 2008). I en framtidsprognos som presenterades året efter, 2009, konstaterades att antalet rekryteringsplatser kommer fortsätta att vara mindre än tillgången på utbildade journalister varje år fram till år 2025 (Högskoleverket, 2009). Ingenting i Högskoleverkets rapport tyder på att utbildade journalister kommer att ha bättre förutsättningar efter år 2025.

SJF anser att bättre information behöver nå ut om hur arbetsmarknaden ser ut innan ungdomar väljer att påbörja journalistutbildningar (Svenska Journalistförbundet, 2009b).

2.2 Arbetsmarknadsmässiga förutsättningar

En av de faktorer som kan tänkas påverka hur frilansjournalister upplever sin frihet är under vilka arbetsvillkor som dessa verkar och har att förhålla sig till. För att förstå svenska journa-

listers arbetsvillkor är det viktigt att förstå hur arbetsmarknaden för journalister, och andra yrkesgrupper, ser ut och regleras.

Sedan mitten på 1900-talet har en stor del av den svenska pressen avvecklats med stor ägarkoncentration som följd (Engblom, 2001). Samtidigt har det blivit allt vanligare med tidsbegränsade anställningskontrakt och inhyrd personal på arbetsmarknaden (Håkansson & Isidorsson, 2009). Ett problem för nyutbildade journalister är att många tvingas cirkulera runt på olika vikariat och så småningom hamnar i vad SJF kallar ”LAS-karusellen” (Svenska Journalistförbundet 2009b, paragraf 2).

LAS, lagen om anställningsskydd, ger vikarier företrädesrätt till tillsvidareanställning efter en viss bestämd tid. Om vikariatet varat mer än totalt tre år under en femårsperiod övergår anställningen automatisk till tillsvidareanställning (Glavå, 2001). Ett sätt för arbetsgivare inom journalistiksektorn att undvika att tvingas erbjuda vikarier till tillsvidareanställning blir så kallad ”utLASning” (Svenska Journalistförbundet, 2009b, paragraf 2), det vill säga att de får lämna arbetsplatsen innan de arbetat i en sammanhållen period om elva månader och två veckor.

Många som vill etablera sig som frilansjournalister accepterar låg eller ingen ersättning, vilket enligt SJF bedöms försvåra för dem med ambitionen att försörja sig på journalistiken. (Svenska Journalistförbundet, 2009b)

Journalisters svårigheter på arbetsmarknaden är en viktig aspekt för att förstå frilansarnas tillvaro. I och med att allt färre fasta anställningar finns tillgängliga, och att antalet frilansjournalister därmed ökar så är frilansarnas situation ett område som kommer bli mer angeläget att forska om. Osäkerhet på arbetsmarknaden kan tänkas påverka journalisters frihet att arbeta på det sätt man önskar. Möjligen kompromissar frilansjournalister med sina journalistiska ambitioner och struntar i att försöka sig på längre, grävande jobb.

2.3 Tidigare forskning om frilansjournalistik

För att definiera vem som är frilansjournalist har vi använt oss av Svenska Journalistförbundets (SJF) regler för vem som kan bli medlem. SJF är ett fackförbund som påstår sig samla 90 procent av Sveriges journalister (Svenska Journalistförbundet, 2009c, paragraf 6). För att bli frilansmedlem i SJF måste man huvudsakligen jobba som journalist. Vidare skriver SJF:

Journalistiska arbetsuppgifter har den som självständigt väljer, bedömer eller bearbetar redaktionellt material för massmediers räkning eller har andra med Journalistförbundets yrkesregler förenliga arbetsuppgifter (Svenska Journalistförbundet, 2009d, paragraf 1).

Man måste dessutom som frilansmedlem tjäna minst 7800 kronor i månaden på sin journalistik, i genomsnitt. Man ska även kunna bevisa att man haft den inkomsten i minst fyra månader. Det är alltså vad frilansjournalist betyder i den här uppsatsen, någon som har som sin huvudsakliga sysselsättning att ägna sig åt vad SJF definierar som journalistiska arbetsuppgifter och som tjänar tillräckligt för att få bli medlem i SJF.

Forskningen kring frilansjournalister i Sverige är inte särskilt omfattande. I huvudsak rör forskningen de fria arbetsvillkoren samt hur dessa påverkar arbetet och exempelvis relationen mellan jobb och privatliv. En av dessa studier är *Fria lansar*, en enkät- och intervjustudie om frilansande journalisters arbetsvillkor, av Michael Allvin och Gunnar Aronsson (2000). Även Marika Hanssons avhandling *Det flexibla arbetets villkor – om självförvaltandets kompetens* (2004) bygger på materialet från Allvin och Aronssons undersökning.

I *Fria Lansar* framkommer att de flesta som arbetar som frilansjournalister har valt det för att kunna ”arbeta fritt och bestämma själv” (Allvin & Aronsson, 2000:5). Enligt undersökningen arbetar majoriteten av frilansar i storstäder (49 procent i Stockholm), men trots det visar Allvin och Aronssons (2000) undersökning att det är frilansjournalisterna utanför storstadsregionerna som tjänar mest pengar.

Hansson (2004) har i sin avhandling studerat hur personer verksamma inom yrkesgrupper med flexibla arbetsvillkor hanterar att organisera och strukturera arbetsprocessen. I studien framkommer bland annat att många frilansar upplever det befriande att inte vara styrda av ovidkommande sysslor, i form av exempelvis möten eller diskussioner med kollegor, som förekommer i en redaktionell miljö. Samtidigt bidrar bristen på arbetskamrater att frilansjournalisterna känner sig ensamma och längtar efter mer social kontakt. Även om de allra flesta som valt att arbeta på frilansbasis valt det på grund av friheten (Allvin & Aronsson, 2000) så framstår ”handlingsfriheten, det egna ansvaret och kontrollen över arbetet (...) följaktligen samtidigt vara det som skapar otrygghet” (Hansson, 2004:100).

2008 gjorde frilansdistriktet inom SJF, Frilans Riks, en marknadsundersökning i enkätform bland sina medlemmar (Frilans Riks, 2008). Det visade sig att nästan 60 procent av frilansjournalisterna som deltog i undersökningen hade svårt att få ihop ekonomin på enbart frilansjobb. Frilansjournalisterna tyckte dessutom inte att arvoden hade höjts nämnvärt de senaste åren. Hälften av frilansarna uppgav att ”specialpris” (det vill säga lägre pris) vid längre upp-

drag ofta förekom. Endast 14 procent uppgav att deras uppdragsgivare alltid följer frilansrekommendationen för arvoden som facket tagit fram. Den ekonomiska situationen är den främsta anledningen till oro och stress hos frilansande journalister (Hansson, 2004).

Organisationen European Federation of Journalists (EFJ), vars uppgift är att lyfta fram europeiska journalisters professionella och fackliga intressen, har med stöd från Europeiska kommissionen undersökt hur frilansjournalisternas villkor ser ut på den Europeiska arbetsmarknaden. I rapporten *Freelance Journalists in the European Media Industry* hävdas att ägarkoncentrationen av europeiska medieföretag bidragit till att frilansyrket idag är den vanligaste arbetsformen inom journalistiksektorn i Central- och Östeuropa. (Nies & Pedersini, 2003)

Ett fåtal uppsatser på C- och D-nivå har skrivits på området, och då framförallt inom andra ämnesområden än journalistik. *Obunden men inte fri* (Lundgren, 2004), en C-uppsats i sociologi, undersöker skillnaden mellan hur olika journalister på samma tidning upplever sin situation beroende på om man har en tillsvidare- eller visstidsanställning, samt hur samspelet mellan dessa yrkesgrupper ser ut. Även om uppsatsen inte specifikt behandlar frilansande journalister så som denna uppsats ämnar göra, pekar den på vissa betydelsefulla skillnader beroende på anställningsform inom mediebranschen. En av Lundgrens slutsatser är att otrygghet i anställningen och distans till arbetsgivare gör att visstidsanställda upplever en högre grad av osäkerhet. (Lundgren, 2004)

Idealister eller företagare? är en D-uppsats i företagsekonomi. Uppsatsförfattarna, som båda har en bakgrund inom medier och journalistik, undersöker i vilken mån frilansjournalister marknadsför sig själva, för att kunna sälja in material till redaktörer. Frilansjournalisterna som intervjuas i studien visar sig lägga störst vikt vid relationen till redaktörerna som är potentiella köpare av deras material. (Kibar & Lippman, 2005)

Med utgångspunkt från den förändring som skett på arbetsmarknaden för journalister och att frilansyrket blivit allt vanligare gjordes 2005 i Storbritannien en liknande studie som Kibar och Lippmans. 29 frilansjournalister intervjuades om hur och i vilken mån de såg på sin roll som företagare och entreprenörer. I studien, som heter *Living with enterprise in an enterprise economy: Freelance and contract workers in the media*, framkom att frilansjournalisterna i viss mån identifierade sig med rollen som företagare och att de till viss del också valde att utvärdera sitt journalistiska arbete utifrån traditionella företagsekonomiska termer. (Storey, Salaman, Platman, 2005)

2.4 Journalistisk frihet

Journalistisk frihet (Hemánus, 1984) är ett av de viktigaste begreppen för uppsatsens teoretiska ram, och används i frågeställningarna. Tillsammans med de teorier som presenteras i avsnitt 4 utgör teorin och begreppet journalistisk frihet grunden i uppsatsens analys. Här ges först en bakgrund till frihetsbegreppet, och sedan en presentation av termen journalistisk frihet såsom den definieras av Pertti Hemánus.

2.4.1 Bakgrund till frihetsbegreppet

Termen frihet går att spåra långt tillbaka bakåt i idéhistorien. Filosofen Immanuel Kants efterföljare J. G. Fichte utvecklade en frihetsfilosofi där människan var detsamma som total frihet, och där subjektet (människan) alltid skapade objektet (världen) (Nordin, 2003). Fichte arbetade fram sina idéer samtidigt som den franska revolutionens idéer om frihet, jämlikhet och broderskap frodades, vilket han inspirerades av.

Fichtes frihetsbegrepp passar in på vad samhällsplaneringsforskaren och handlingsteoretikern José Luis Ramírez (2001) kallar för ett kompakt begrepp, och kan utan vidare ersättas och helt definieras av ordet frihet. Ramírez tar däremot upp två ytterligare sorters begrepp, och frihet kan mycket väl anses passa in även under dessa kategorier. Ett diffust begrepp är inte lika hårt avgränsat som ett kompakt begrepp, och är svårare att precisera. Ramírez skriver:

De ord som vi då använder refererar till något verkligt existerande, men utan att exakt kunna avgöra vad som bör eller inte bör fångas i begreppet och ofta inte heller vilket slags verklighet det handlar om. (...) I den mänskliga och sociala verkligheten har vi knappast samma möjlighet att konstruera kompakta begrepp, dvs. helt entydiga ord (2001:87).

Enligt Ramírez (2001) kan frihet anses vara ett diffust begrepp likaväl som ett kompakt. Mänsklig erfarenhet och bakgrund spelar in när frihet ska definieras. Det finns även så kallade ideologiska begrepp, som enligt Ramírez handlar om utopiska, idealistiska tillstånd som inte existerar och som kanske aldrig kommer att göra det. Ramírez (2001:88) menar vidare att ordet frihet är ”uttjatat” och kan syfta på såväl kompakta som diffusa och ideologiska begrepp. Detta är problematiskt för vår uppsats.

Den finske medieforskaren Pertti Hemánus (1984) skriver att man kan dela upp frihet i subjektiv och objektiv frihet. Subjektiv frihet handlar om att känna sig fri på en medvetandenivå,

objektiv frihet om att faktiskt vara det. I denna uppsats avser vi behandla båda delarna. Den subjektiva friheten har undersökts i och med att intervjupersonerna fått berätta hur de upplever sin situation känslomässigt och spontant. Den objektiva friheten har undersökts med hjälp av frågor som behandlar arbets- och försäljningsprocesserna. Eftersom vi använder oss av en kvalitativ intervju metod är det subjektiva utlåtanden vi har fått från de intervjuade. Dock tror vi att det är möjligt att få information om någon sorts objektiv frihet genom att ställa frågor om arbetssituation och dylikt.

Vi har upplåtit till intervjupersonerna att själva tolka innebörden av ordet frihet, just eftersom det är ett så mångfacetterat begrepp. Vi är ute efter deras syn på frihet, vi vill få så många olika infallsvinklar som möjligt. Däremot använder vi oss även av den specifika termen journalistisk frihet, framtagen av Pertti Hemánus.

2.4.2 Definition av journalistisk frihet

Pertti Hemánus har själv definierat termen journalistisk frihet så här:

(...) journalisters – med undantag av chefredaktörer – frihet att utföra journalistiskt arbete för sådana ändamål och med sådana medel som de själva anser riktiga utan att maktförhållandena inom redaktionen eller hela massmediet begränsar det (Hemánus, 1984:66).

Det finns olika definitioner på vad frihet är för en journalist. Hemánus (1984) definition tar in många aspekter: journalisternas ändamål och medel, journalisternas åsikter, maktförhållanden inom både redaktioner och i större sammanhang. Den fokuserar dessutom på den enskilde journalisten, som även denna uppsats gör. Det är inte journalistikens eller redaktionens frihet som Hemánus diskuterar, utan journalistens, vilket vi också valt att fokusera på i denna uppsats.

Hemánus (1984) pekar dessutom på problem i andra teorier som ofta fokuserar på ett massmediums yttrandefrihet eller avsaknad av yttrandefrihet, och inte diskuterar vem som har och borde ha yttrandefrihet inom mediet i fråga.

Hemánus definition formar, tillsammans med andra teorier som presenteras i avsnitt 4, det teoretiska ramverket för denna uppsats.

3 Syfte och frågeställningar

3.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka svenska skrivande frilansjournalisters syn på frilansandet, den journalistiska friheten och relationen till köpare av frilansmaterial. Många yrkesverksamma frilansjournalister hävdar att de valt yrkesformen till stor del för att kunna ”arbeta fritt och bestämma själv” (Allvin & Aronsson, 2000:5). Vi vill ta reda på vilken typ av frihet det handlar om och hur den friheten ser ut, samt vilka förväntningar man har på sitt yrke och om dessa stämmer överens med verkligheten. Valde man frilansyrket på grund av journalistiska ideal, det vill säga för friheten att själv bestämma vad man vill skriva om, eller handlade valet mer om friheten att exempelvis disponera över sin egen arbetsdag?

Vi vill även titta på vilka skillnader som kan finnas i den upplevda friheten om man arbetar i någon form nätverk eller grupp jämfört med frilansar som arbetar mer självständigt. Hur mycket spelar det sociala stödet in?

Att välja ett yrke med stor frihet kan ha många fördelar, men det kan även bli en belastning eftersom det kan tänkas innebära stor stress att ensamt ha ansvar för att texter blir sålda. Det är därför relevant att undersöka hur frilansar mår, och vad i deras arbete som påverkar hälsan till det bättre eller sämre.

I vårt tidiga researcharbete med denna uppsats har vi talat med sakkunniga på frilansmarknaden, däribland Svenska Journalistförbundet (SJF), och då märkt att det finns ett stort intresse av att få veta mer om frilansjournalisters arbetsförhållanden och möjlighet till journalistisk integritet. Det tycks finnas ett glapp när det gäller forskning som undersöker fenomenet frilansjournalister (Allvin & Aronsson, 2000). Endast ett fåtal rapporter om frilansjournalister i Sverige finns publicerade. En förklaring till detta tycks vara att frilansjournalisterna inte utgör en särskilt homogen yrkeskår och som dessutom är svår att överblicka, även för journalister- nas egen organisation, SJF. Förhoppningen med denna uppsats är därför att bidra till större kunskap om frilansjournalisters bild av frihet och vilka förutsättningar de har att arbeta enligt den friheten.

3.2 Frågeställningar

Den övergripande frågeställningen i denna studie är: Hur ser frilansjournalister på frihet och/eller ”journalistisk frihet” och hur tar sig friheten eller avsaknaden av frihet uttryck i deras arbete?

För att kunna ge djupare svar på vår huvudfråga ställs även ett antal underfrågor som huvudsakligen behandlar yrkesform och arbetsmiljö, relationen till inköpare av frilansmaterial samt möjligheten att påverka innehåll. Vi har även valt att återkoppla till vilka förväntningar journaliststuderande har på frilansyrket och jämföra med de intervjuade frilansjournalisternas uppfattning av hur det ser ut i praktiken.

- På vilket sätt vill frilansjournalister vara fria? Fria från vad?
- Är det ”journalistisk frihet” enligt Hemánus definition frilansjournalisterna är ute efter?
- Varför väljer frilansjournalisterna frilansformen?
- Hur väljer frilansjournalister vad de ska skriva om?
- Hur ser kraven ut för en frilansjournalist? Vem ställer kraven?
- Vilken typ av socialt stöd är aktuellt för en frilansjournalist? Vad har det för betydelse? Vilken är skillnaden mellan att jobba i grupp respektive mer individuellt?
- Leder frilansarnas arbetsvillkor till bättre eller sämre hälsa?
- Varför väljer tidningar och tidsskrifter att köpa just frilansmaterial?
- Hur ser relationen ut mellan köpare och säljare av frilansmaterial?
- Stämmer frilansandet överens med nuvarande frilansjournalisters tidigare förväntningar?
- Vad har journaliststudenter för förväntningar och syn på frilansyrket?

4 Teori

Förutom Hemánus definition av journalistisk frihet bygger uppsatsen på två andra huvudsakliga teorier: krav/kontroll/stöd-modellen och 30 R-modellen.

Krav/kontroll/stöd-modellen är hämtad från Robert Karasek och Jeff Johnson (Eriksson & Larsson, 2009), två arbetslivsforskare. Modellen kategoriserar olika yrken och arbeten utifrån tre variabler vi anser vara relevanta för våra frågeställningar och för att undersöka frilansjournalisters situation: krav, egenkontroll och socialt stöd.

Marknadsföringsforskaren Evert Gummessons 30 R-modell (2002) beskriver 30 relationer mellan aktörer på marknader, relationer som är viktiga för marknadsföring. Ett par av dessa relationer är särskilt relevanta för frilansjournalisternas arbete, eftersom det är relationer som kan tänkas påverka hur och till vem journalisterna säljer in sina artikelidéer. De två relationerna (relation 1 och relation 18) förklaras i delarna 4.2.1 och 4.2.2. Gummesson (2002) hävdar själv att alla relationer i hans bok inte är applicerbara på alla sorters affärsverksamhet.

4.1 Krav/kontroll/stöd-modellen

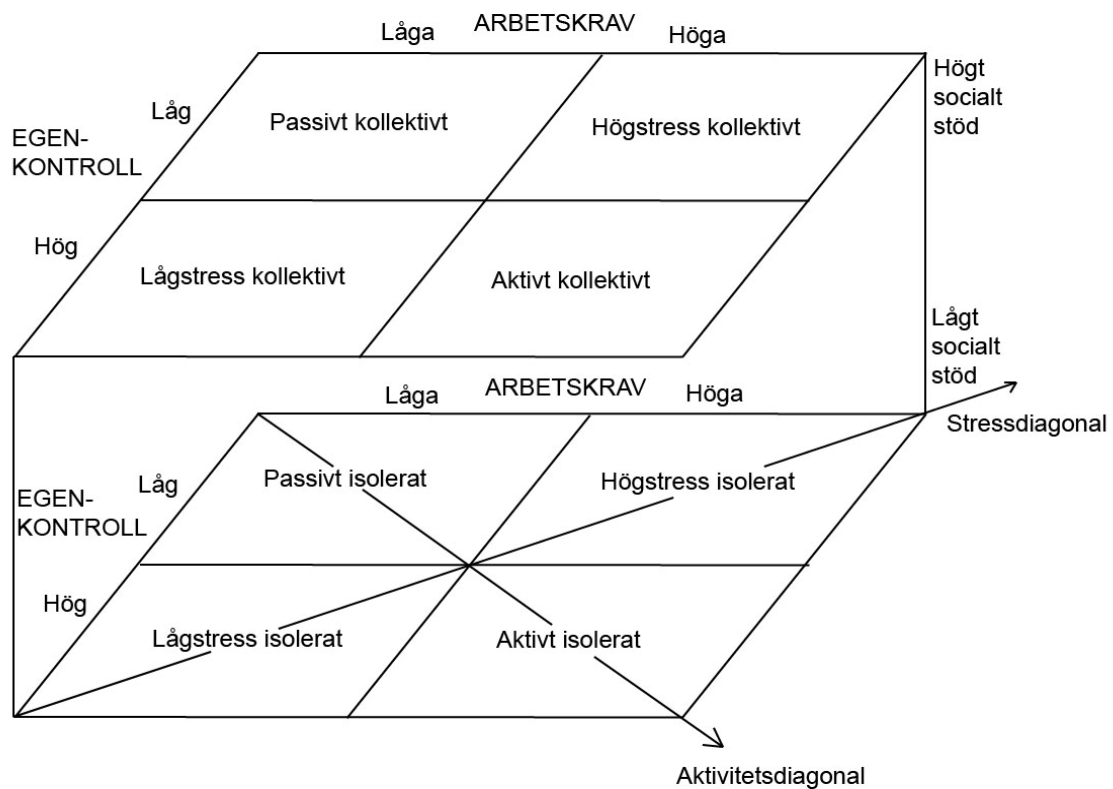
Sociologen och arbetslivsforskaren Robert Karasek (1979) har utvecklat en modell där arbeten delas upp i fyra olika grupper, beroende på graden av egenkontroll och hur höga arbetskraven är. De fyra grupperna är: passiva arbeten, aktiva arbeten, högstressarbeten och lågstressarbeten. Aktiva arbeten är eftersträvansvärda, enligt Karasek, och de uppstår när både egenkontrollen och arbetskraven är höga. De mest hälsovådliga arbetena är högstressarbetena, som uppstår när arbetskraven är höga men egenkontrollen låg. (Eriksson & Larsson, 2009)

Sara Lundgren (2004) använder sig av Karaseks modell i en C-uppsats i sociologi som jämför hur tillsvidareanställda respektive tidsbegränsat anställda journalister upplever sin arbetsituation. I denna uppsats ämnas frilanssituationen på liknande sätt analyseras utifrån Karasek.

Arbetskrav kan hos Karasek både vara fysiska och psykiska. Fysiska krav inkluderar faror på arbetsplatsen, psykiska krav kan vara till exempel enformighet eller tidsbrist, eller att arbetet är alldeles för omfattande. Egenkontrollen i Karaseks definition handlar dels om hur mycket personen i fråga har att säga till om när det gäller arbetsupplägget, och dels om hur

pass mycket man får utveckla och använda sig av sina kvalifikationer och färdigheter. (Eriksson & Larsson, 2009)

Arbetslivsforskaren Jeff Johnson utvecklade Karaseks modell genom att lägga till en ytterligare faktor – socialt stöd. Det sociala stödet kan vara emotionellt där en positiv relation till medarbetare betonas. Det kan även vara instrumentellt, vilket innebär professionellt, konkret samarbete, och värderande, vilket innebär feedback på ens arbete. Det sociala stödet kan komma från medarbetare, chefer, eller kunder. Den dimension som läggs till i Karaseks modell är dikotomin isolerat/kollektivt, det blir alltså två nivåer som man kan se i Figur 4.1. Det kollektiva (den övre nivån) är eftersträvansvärt, enligt Johnson är socialt stöd viktigt i samtliga typer av arbete. (Eriksson & Larsson, 2009)

Figur 4.1: Karaseks och Johnsons krav/kontroll/stöd-modell (Eriksson & Larsson, 2009:145).

Det finns två diagonaler i figuren, en stressdiagonal och en aktivitetsdiagonal. Ju längre ut på aktivitetsdiagonalen ett arbete befinner sig, desto mer stimulerande är det. Ju längre ut på stressdiagonalen ett arbete befinner sig, desto mer stressigt och riskfyllt är det. Eriksson och Larsson (2009) poängterar:

Noteras kan att det som skiljer de sämre arbetena (högstressarbetena) från de bästa (de aktiva), är graden av kontroll; arbetskraven är ju höga vid båda typerna av arbete (s.144).

Karaseks och Johnsons teorier handlar om den psykosociala arbetsmiljön, som handlar om sociala relationer, arbetets innehåll och organisering, enligt Eriksson och Larsson (2009). Detta har relevans i vår studie som ju tar upp personers subjektiva upplevelse av sin arbetssituation. Några av uppsatsens frågeställningar handlar just om krav, socialt stöd och frilansjournalisternas upplevelse av frihet och egenkontroll.

4.2 30 R-modellen

Marknadsföringsforskaren Evert Gummesson (2002) har utvecklat en modell inom marknadsföring som han kallar för relationsmarknadsföring eller 30 R. De traditionella 4 P (produkt, pris, påverkan, plats) får enligt Gummesson nu stå tillbaka för relationsmarknadsföringen, något han ser som naturligt.

Relationer är en del av den mänskliga naturen. Om vi löser upp de sociala nätverken av relationer, löser vi också upp hela samhället. Kvar finns 5 miljarder enstöringar, helt isolerade från varandra (Gummesson, 2002:22).

Vidare räknar Gummesson upp och förklarar 30 olika sorters relationer, men skriver också att alla dessa inte är applicerbara på alla sorters affärsinteraktioner. Vi har därför valt ut ett par relationer som vi anser vara viktiga för frilansjournalisten och därmed intressanta att studera. Det handlar om Relation 1 och Relation 18, vilka beskrivs nedan.

4.2.1 Relation 1: Den klassiska dyaden: relationen mellan leverantör och kund

”Marknadsföringens moderrelation” skriver Gummesson (2002:49) om sin Relation 1. Inom frilansjournalistiken handlar det helt enkelt om relationen mellan frilansjournalisten, säljaren eller ”leverantören”, och den som köper dennes material, inköparen eller ”kunden”.

Gummesson (2002) skriver att kundvård av existerande kunder tidigare har varit sämre än att skaffa nya kunder. Idag anses det dock vara viktigare att ”behålla, vårda och utveckla (s.50)” relationerna med kunder man redan skaffat sig, så att de fortsätter vara kunder. Här kommer relationsmarknadsföringen in, etablerandet av affärsrelationer är viktigt eftersom kunderna ses som resurser man inte vill slarva bort hur som helst. Det är enligt många mark-

nadsförare fem till tio gånger dyrare att skaffa en ny kund än att behålla en gammal (Gummesson, 2002). Vidare tar Gummesson som exempel en bilförsäljare i USA som ställt upp ett antal budord för kundrelationer där det handlar om att behandla kunden väl, så att den blir nöjd och spenderar mer pengar så att säljaren själv blir nöjd. Hur frilansjournalister ser på relationen till inköpare och vice versa undersöks i den här uppsatsen.

4.2.2 Relation 18: Personliga relationer och sociala nätverk

Gummesson (2002) skriver att personliga relationer och sociala nätverk spelar en stor roll i affärliv och marknadsföring:

De är det mest stabila i affärlivet och kan bidra till att utjämna dåliga konjunkturen. Bildande och underhåll av sociala nätverk är en av de viktigaste uppgifterna för företagsledningen, marknadsledningen och säljarna (s.180).

Gummesson (2002) hävdar att man hellre gör affärer med folk man tycker om. Han hävdar vidare att den sociala relation som skapas till en kund ibland helt avgörande för hur pass framgångsrik man blir som säljare. Inom frilansjournalistiken kan det jämföras med den relation en frilansjournalist skapar till en inköpare av frilansmaterial. Gummesson (2002) menar även att sociala och professionella relationer allt mer börjar flyta ihop. Nätverksbyggande måste dock inte alltid vara positivt. Är nätverket kopplat till en professionell position förlorar man ofta nätverket när man lämnar positionen, skriver Gummesson och berättar om flera fall där före detta företagsledare hävdar att de har kontakter överallt, men i och med att de lämnat eller tvingats lämna sin position är inte kontakterna värda någonting längre. Kontakterna knöts med rollen som högt uppsatt företagsledare, inte med personen bakom jobbet.

Gummesson (2002) tar som sagt upp 30 olika relationer som är viktiga i marknadsföring, men det är ont om exempel som likt denna uppsats handlar om journalistik. Även om en frilansjournalist är en säljare och företagare som måste marknadsföra sig precis som andra företag kan det finnas relevanta skillnader i hur en frilansjournalists marknadsföringsrelationer ser ut och hur dessa relationer till exempel ser ut för ett livsmedelsföretag eller bilförsäljare, som Gummesson oftare använder som exempel. Detta är en möjlig svaghet i teorivalet.

Relationsmarknadsföringsteorierna hjälper till att förstå varför tidningar köper in frilansmaterial och hur det går till. Hur kraven ser ut och hur stor kontrollen och friheten är för en frilansjournalist torde också påverkas av journalistens relation till sina kunder och sociala nätverk.

4.3 Om samverkan mellan teorierna

Syftet med de tre teorierna journalistisk frihet, krav/kontroll/stöd-modellen, samt 30 R-modellen är att dessa ska utgöra komplement till varandra samt samverka för uppsatsens senare analys.

Teorin kring den journalistiska friheten berör journalisters arbete på ett teoretiskt plan. Den kan bidra till att förklara hur journalister resonerar i ett tidigt skede av processen när ett journalistiskt jobb ska säljas men även fungera som en form av referenspunkt för hur journalisters integritet ser ut under hela arbetet.

För att en journalist ska kunna vara fri att utöva den journalistik han eller hon önskar räcker det dock inte enbart journalistiska ideal och exempelvis goda artikelidéer. Det måste även finnas en redaktör som är beredd att publicera dessa artiklar. Teorierna kring relationsmarknadsföring spelar här en viktig roll för att beskriva förhållandet mellan säljare (journalist) och inköpare (redaktör) och hur denna relation ger utrymme för mer eller mindre frihet.

Kontrollen, kraven, och det sociala stödet är yttre faktorer som kan påverka förhållandet mellan säljare och inköpare, och säga något om hur graden av friheten påverkar hälsan och välbefinnandet.

5 Metod och definitioner

Här definieras två begrepp som vi använder oss av i uppsatsen (säljare och inköpare). Därefter följer en presentation av de valda metoderna, samt ett avsnitt med metodkritik.

5.1 Säljare

Med säljare menas i denna uppsats en frilansjournalist som säljer artiklar eller artikelidéer till något medium.

5.2 Inköpare

Med inköpare menas i denna uppsats den person på en redaktion eller ett medium som är ansvarig för att köpa material av frilansjournalister. Det kan vara en redaktionssekreterare, en chefredaktör, en nyhetschef, en kulturredaktör etc.

5.3 Metod och urval

Den huvudsakliga metoden i denna uppsats har varit kvalitativa samtalsintervjuer som bygger på frågor med utgångspunkt från våra frågeställningar. Metoden lämpar sig, som i fallet med vår uppsats, för att exempelvis undersöka ”hur människor själva uppfattar sin värld” (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Wängnerud, 2007:285). En vedertagen metod för att strukturera och förbereda samtalsintervjun är att sammanställa en frågeguide med tematiserad frågeordning (Esaiasson et al, 2007). Detta gör det lättare att kartlägga det undersökta fenomenets olika aspekter.

De två grupper som intervjuats i denna uppsats är aktörer på vad som kan ses som en marknad för handel av frilansmaterial: Frilansjournalister (säljare), och redaktörer (inköpare). Vi har intervjuat sex frilansjournalister och tre redaktörer. Uppsatsen lägger störst vikt vid

frilansjournalisternas roll i relationen till inköparna av frilansmaterial, och därför har vi också intervjuat fler frilansjournalister än redaktörer.

För att välja ut personer till intervjugruppen som består av frilansjournalister har vi hållit oss till definitionen för frilansjournalist som vi nämner tidigare i teoriavsnittet. I denna uppsats är urvalet avgränsat till skrivande journalister och intervjupersonerna har hittats via Svenska Journalistförbundets digitala lista över frilansjournalister – Frilanskatalogen, där samtliga frilansjournalister är medlemmar i SJF. Med statistik från Svenska Journalistförbundets disktrikt för frilansare, Frilans Riks, fick vi veta hur representationen av frilansjournalister ser ut i fråga om ålder, kön, och geografisk tillhörighet. Utifrån denna fördelning planerades från början ett val av intervjupersoner genom kvoturval (Esaiasson et al, 2007). Frilansjournalisterna från storstadsregionen blev dock överrepresenterade genom kvoturval. Eftersom vi sökte en större variation bland intervjupersonerna valde vi att modifiera urvalet till att mer likna vad som kallas typiskt urval. Detta är ett mer subjektivt sätt att få urvalsgruppen att likna den population som ska undersökas (Gunnarsson, 2005). Vi såg det som intressant att exempelvis titta på de eventuella skillnaderna mellan frilansjournalister i och utanför storstäder, bland annat eftersom det visat sig att frilansjournalister i småstäder tjänar mer (Allvin & Aronsson, 2000). När det gäller åldersgruppering stämmer vårt urval nästan helt överens med de siffror som vi fått från Frilans Riks, och en indelning av de intervjuades könstillhörighet gjordes exakt enligt denna statistik. Om vi hade intervjuat fem personer så hade vårt urval helt motsvarat den geografiska indelning som statistiken Frilans Riks visar, men för att få en bättre geografisk spridning valde vi att lägga till ytterligare en intervjuperson till urvalet som inte verkade inom någon av storstadsregionerna.

Något som urvalet inte baserats på är i vilken mån de intervjuade frilansarna studerat på någon form av journalistutbildning eller inte, eftersom detta inte är en aspekt som är helt relevant i våra frågeställningar. Uppsatsens centrala syfte är huvudsakligen att undersöka hur de verksamma journalisterna upplever sin nuvarande situation.

De tre inköpare vi intervjuat representerar tidningar från olika typer av tidningar/tidskrifter – organisationspress (*TCO-tidningen*), kommersiell press (*Sonic*), samt lokalpress (*Östersundsposten*). Enligt Frilans Riks marknadsundersökning (2008) är organisationspress och kommersiell press två av de medier som flest andel frilansar riktar sig till för att sälja in sitt material. 35 procent respektive 34 procent av de tillfrågade frilansjournalisterna uppgav att dessa var deras viktigaste uppdragsgivare. Vi har även valt att intervju en inköpare från lokalpressen, som enligt Frilans Riks undersökning (2008) inte är en lika betydande uppdrags-

givare för frilansjournalister (10 procent). På detta sätt anser vi att vi fått en god spridning av representanter från olika potentiella köpare av frilansmaterial. Inköparna valde vi ut och kontaktade efter att vi blivit klara med fem av de sex intervjuerna. På så sätt kunde vi se till att rikta oss mot typer av tidningar som vi visste att frilansarna i denna uppsats säljer material till. Som exempel har en av de intervjuade frilansjournalisterna *TCO-tidningen* som en av sina främsta uppdragsgivare. De intervjuade journalisterna respektive inköparna har dock inte haft kännedom om varandras medverkan i studien.

Intervjuerna med frilansarna innehöll frågor indelade i följande fyra teman (se bilaga 1):

1. Varför frilans?
2. Frihet
3. Arbetet och kontakten med köpare
4. Socialt stöd.

Frågorna till inköparna var färre och var därför indelade i endast två teman (se bilaga 2):

1. Varför frilans?
2. Kontakten med frilansjournalisterna

Till både frilansar och redaktörer ställdes en sista öppen fråga som löd: Hur ser frilansarnas framtid ut?

I den mån det var praktiskt och geografiskt möjligt har vi stämt träff och gjort intervjuerna på fysiska platser. Men i huvudsak har intervjuerna gjorts på telefon då många av de intervjuade är verksamma alltför långt från vår studieort. Samtliga intervjuer spelades in och transkriberades sedan så ordagrant som möjligt. För att översätta intervjuerna från talspråk till skriftspråk och göra transkriberingarna så begripliga som möjligt har vi tagit oss friheten att kasta om ordföljder eller ändra ordval där detta varit nödvändigt.

En annan skillnad mellan de två typerna av intervjutillfällen är att endast en av uppsatsförfattarna åt gången kunnat utföra telefonintervjuerna medan båda funnits med under intervjuer på de fysiska platserna. I det senare fallet har en av oss haft uppgiften att leda samtalet medan den andre kompletterat med frågor och tydligare kontrollera att alla frågor får svar.

För att ge studien ytterligare en dimension har vi även gjort en enkätundersökning bland journaliststudenter på Södertörns Högskola om deras förväntningar på och föreställningar om frilansyrket (se bilaga 3). Vår tanke har varit att göra en jämförelse mellan blivande journalisters bild av yrket och verksamma frilansars syn på hur deras situation ser ut i verkligheten.

Från början hade enkäten en kvantitativ ansats, vilket också är vanligast vid enkätundersökningar (Esaiasson et al, 2007), och förhoppningen var att så många som möjligt som stude-

rade första och andra terminen på journalistikutbildningarna skulle svara. På grund av uppsatsens begränsade tidsram och att journalistklassernas schemaläggning inte helt stämde med tidsplaneringen för denna uppsats blev undersökningen dock inte fullt så omfattande, och svarsfrekvensen inte så hög, som vi hade hoppats på. Totalt 14 studenter svarade på enkäten. Trots detta fann vi svaren tillräckligt intressanta i sig och har därför valt en mer kvalitativ ansats för att redovisa dessa.

5.4 Metodkritik

Man kan ställa sig frågan i vilken utsträckning kunskap från intervjuer är objektiv. Den är nödvändigtvis inte objektiv på samma sätt som när man bedömer kunskap inom naturvetenskapen. Det är därför viktigt att påpeka att objektivitet kan ha olika betydelse beroende på vetenskaplig kontext. Psykologiprofessorn och intervjumetodikexperten Steinar Kvale (1997) menar att eftersom det finns så många olika idéer om vad objektivitet är kan man rent objektivt inte definiera den kvalitativa samtalsintervjun som antingen en objektiv eller subjektiv forskningsmetod.

Kvale (1997) menar att om en kvalitativ metod är vetenskaplig eller inte till stor del är en fråga om hur man definierar de vetenskapliga begrepp som ligger till grund för forskning. Han använder sig av den breda definitionen av vetenskap som ”den metodologiska produktionen av ny och systematisk kunskap” (Kvale, 1997:61).

Kvale och psykologiprofessorn Svend Brinkmann (2009) betonar ömsesidigheten i samtalsintervjun, och pekar på vikten av medvetenhet om de båda intervjuparternas roll. I denna uppsats handlar det om dialogisk intersubjektivitet där objektivitet är ett resultat av att det i samtalet mellan oss som samhällsforskare och intervjuobjekten tillåts ”ömsesidig kritik” (Kvale & Brinkmann, 2009:261). Objektiviteten består då i att ”intervjun är ett samtal och en förhandling om meningen mellan forskaren och hans undersökningspersoner” (Kvale & Brinkmann, 2009:261). Ett sätt att tillåta denna ”ömsesidiga kritik” är att försöka undvika att frågorna är formulerade så att det enligt forskarsidans villkor endast ges utrymme till en typ av svar. Istället har vi i så stor utsträckning som möjligt försökt använda oss av öppna frågor och varit öppna för nya infallsvinklar på initiativ från intervjupersonerna.

Vi kom tidigt fram till att samtalsintervjuer var vårt bästa alternativ som metod för studien. Att göra en mer kvantitativ enkätundersökning kom upp som ett alternativ. Men eftersom

samtalsintervjun till sin natur är mer spontan och inte så statisk som en skriftlig enkät fanns även möjligheten att oväntade svar och andra infallsvinklar än våra egna kunde framkomma.

En ytterligare metod som vi uteslutit är observationer. Vår frågeställning är ställd för att få kunskap om journalisternas egen känsla för sitt eget arbete och sin frihet, vilket inte är möjligt att få reda på genom att observera journalister i sitt arbete. Observationsstudier skulle däremot kunna ge intressanta resultat för att få reda på hur den praktiska processen när ett frilansjobb blir sålt och köpt, och hur de båda parterna resonerar kring vad man väljer att skriva om eller att köpa in. Metoden är dock praktiskt ogenomförbar i detta fall eftersom observationsmetoden kräver mer tid än vad som funnits till förfogande under arbetet med denna uppsats. Istället ger samtalsintervjuer tillgång till längre händelseförlopp i efterhand.

Samtidigt som vi sett intervjun som det mest användbara metodalternativet för vår studie medför den även vissa etiska och moraliska frågor som vi från början ville reda ut.

Att observera hade möjligen kunnat ge oss svar på frågor som journalisterna av någon anledning skulle vilja hålla hemligt eller inte kunna berätta. Men vi såg ingen anledning till att våra frågor skulle vara så pass känsliga. Om någon dessutom hade önskat vara anonym så bestämde vi oss i förväg att tillåta detta.

Vår ambition har varit att reflektera över de etiska problemen under hela forskningsprocessen. Författarna till *Den kvalitativa forskningsintervjun* säger att “moraliska regler, riktlinjer och principer inte bör tillämpas mekaniskt, eftersom det alltid finns situationella faktorer som avgör när och hur de är moraliskt relevanta” (Kvale & Brinkmann, 2009:86).

Intervjupersonerna har huvudsakligen kontaktats via e-post och de har den vägen också gett sitt samtycke till att ställa upp, vilket metodlitteraturen benämner som “informerat samtycke” (Kvale & Brinkmann, 2009:87). Vi har även inlett intervjuerna med att återigen förklara syftet med vår undersökning. Eftersom de som tackat ja har fått veta vad intervjuerna går ut på och är medvetna om att intervjuerna kommer bli offentligt forskningsmaterial, har vi inte sett någon anledning till att en konflikt eller diskussion skulle uppstå kring deras vilja att medverka eller inte.

När vi presenterat uppsatsens syfte för intervjupersonerna har vi förklarat de stora dragen och framför allt nämnt vår huvudfråga om frilansjournalisternas syn på frihet. Vi har inte förklarat de mer specifika bitarna som exempelvis undersökningens teoretiska ram och hur denna kommer tillämpas på intervjumaterialet i en senare analys. Dessa delar har vi ansett vara tillräckligt okontroversiella för att inte behöva förklara mer ingående.

Under intervjuerna har frågeställningarna ibland behövt omformulerats beroende på intervjupersonens förståelse eller i vilket sammanhang frågan ställts under samtalets gång. Detta kan ses som ett problem eller uppfattas som att våra intervjufrågor inte varit tillräckligt tydliga, men det handlar snarare om att studier av människor är av det slag att man bör ta hänsyn till olikheter och inte låta frågorna bli till ett statistiskt instrument.

Det har även förekommit vissa skillnader mellan intervjuerna som gjorts på telefon de tillfällen vi träffat intervjupersonen. Intervjuerna som gjorts på fysiska platser har gjorts i offentliga miljöer som kaféer och restauranger, vilket skett på önskemål från frilansjournalisterna själva. Kaféer och liknande miljöer kan ibland upplevas som bullriga eller stökiga, men det har under arbetet av denna studie varken stört koncentration eller inspelningsteknik.

Den enkät som ursprungligen var tänkt att nå ett stort antal journaliststuderande på Södertörns högskola har vi, trots låg svarsfrekvens, valt att använda oss av. Problematiskt är att vi inte vet vilka de som svarat på vår enkät är, annat än att de läser A-kursen i journalistik. I jämförelse med de journalistintervjuer vi har gjort går det inte att läsa ut lika mycket från enkätsvaren eftersom vi inte kommit de svarande lika nära. Ett annat problem är att följdfrågor inte har varit möjliga i och med att enkäten varit skriftlig. Det finns heller ingen mening med att räkna ihop det låga antalet svar i siffror, det som är intressant är vad de svarande har skrivit och hur det hänger ihop med deras svar på de kvantitativt inriktade enkätfrågorna. Därav den mer kvalitativa ansatsen i redogörelsen av enkätsvaren som presenteras i resultatavsnittet.

6 Resultat

6.1 Presentation av de intervjuade

6.1.1 Intervjuade frilansjournalister

Bulle, 61, Linköping. Bulle har jobbat heltid som journalist sedan 1970. Hon har varit anställd på Radio Gävleborg, *Sydsvenskan*, *Östgöta Correspondenten* med mera. Sedan 1996 har hon varit helt och hållet frilansjournalist, och skriver bland annat för trafiksäkerhetstidningen *Mitt i Trafiken* och tidningen *Vårdfacket*. Utöver sitt journalistiska arbete driver hon ett konstgalleri, är pjäsförfattare och fårbonde. Bulle tillhör frilansgruppen Redakta som har sitt säte i Linköping.

Rickard, 38, Stockholm. Rickard blev färdigutbildad journalist 1997 och har sedan 1999 jobbat som frilansjournalist och som anställd journalist, till och från. Han började som radiojournalist, men skriver i dag mest för den fackliga *TCO-tidningen*. Han är även researchkonsult åt TV4.

Helén, 37, Stockholm. Helén jobbade länge som barnsjuksköterska, men kom på att hon ville bli journalist under en långresa då hon skrev veckobrev. Hon började då på Poppius journalistutbildning och frilansar idag på heltid efter att under en period ha jobbat både som sjuksköterska och som frilansjournalist. Helén skriver bland annat för tidsskriften *Mama* och nättidningen *Dax.se*. Hon har även jobbat för kommunikationsbyrån Spoon, där hon gjort en årsredovisning åt koncernen Axel Johnson.

Pelle, 33, Malmö. Pelle har varit frilansjournalist på heltid sen 2006, då han slutade jobba på ett företag som gjorde kundtidningar. Han ville satsa på att skriva om sina huvudsakliga intressen, resor och friluftsliv. Idag skriver han resereportage åt bland annat *Escape360*, *Allt om Resor* och *Aftonbladet Resor*. Han är även redaktör för ett inflightmagasin som ges ut av flygbolaget Primera Air.

Maja-Stina, 26, Alingsås. Maja-Stina var med och startade ett produktionsbolag 2006 under slutet av sin journalistutbildning i Kalmar. 2007 startade hon egen frilansfirma och skriver idag bland annat för *Vi Föräldrar* och ett antal lokaltidningar som *Partille Tidning* och *Aling-*

sås tidning, där hon tidigare varit redaktör för en egen sida. Hon gör ibland radioinslag åt P4 och webbfilmer åt till exempel *Barometern*.

Tomas, 55, Arvika. Tomas har varit frilans i dryga 22 år, sedan nyåret 1987. Han var tidigare teknisk redaktör på *Göteborgsposten*, där han var anställd i sju år. Han flyttade sedan hem till uppväxtorten Arvika och började frilansa. Idag skriver han bland annat för *Nordisk Träteknik*, tidningen *Skogen* och en brittisk internetsajt om cykelsport som heter *cycling-news.com*. Han gör även ett nyhetsbrev om skogssektorn vilket upptar en tredjedel av hans tid.

6.1.2 Intervjuade inköpare av frilansmaterial

Pierre, 38, Sonic. Pierre är chefredaktör på musiktidningen *Sonic*, och har varit det sedan starten 2000. Han jobbade innan på en smal musiktidning som hette *Sound Affects*. Han är ensamt ansvarig för inköp av frilansmaterial till *Sonic*.

Hanna, 24, Östersundsposten. Hanna är nyhetschef på *Östersundsposten*, en lokaltidning i Jämtland. Hon är ansvarig för alla frilansinköp i tidningens nyhetsdel.

Lennart, 51, TCO-tidningen. Lennart är redaktionssekreterare på *TCO-tidningen*, en tidning som ges ut av fackförbundet TCO, Tjänstemännens Centralorganisation. Som redaktionssekreterare är han ansvarig för att hålla koll på tidsplanen för både webb- och pappers-tidning, samt att hålla kontakt med frilansjournalister och köpa frilansmaterial.

6.2 Resultat

Avdelningarna i denna del är uppdelade efter uppsatsens frågeställningar.

6.2.1 Vilken typ av frihet?

På vilket sätt vill frilansjournalister vara fria? Fria från vad?

Friheten att själv disponera sin tid är något som samtliga intervjuade frilansjournalister betonar. En önskan att undvika ”niotillfem”-jobb återkommer också. Frilansjournalisterna vill kunna jobba kväll, gå ut och jogga mitt på dagen, och ta någon dag ledigt om de vill. Dock varierar inställningen till fridagar:

Friheten är ju den att man kan reglera sin arbetstid, naturligtvis. Men det innebär ju också att tar jag en dag ledigt måste jag banne mig jobba ikapp sen. (Tomas, 55, Arvika)

Två av de intervjuade journalisterna poängterar att friheten att disponera sin tid själv var helt eller delvis avgörande när de valde att bli frilansjournalister.

Att styra över min egen tid, över var, när och hur jag lägger ner tid på ett jobb, det var en viktig aspekt. (Pelle, 33, Malmö)

Jag lockades av att vara egen företagare och planera min tid och min ekonomi själv. (Maja-Stina, 26, Alingsås)

Alla har dock inte tänkt på den aspekten när de började frilansa. Rickard, 38, säger att han inte alls hade tänkt på den aspekten, men att det nu är den mest påtagliga friheten han har som frilansjournalist.

Friheten att välja ämne och tillvägagångssätt för ens egen journalistik tas upp av samtliga intervjuade journalister, men på olika sätt. Maja-Stina, 26, ser det som en utmaning att tvingas vara kreativ och komma på egna idéer. Tomas, 55, menar att han så klart är fri att välja ämne men att han fortfarande inte kan skriva om vad som helst eftersom han måste skriva om sådant som tidningarna vill ha. Pelle, 33, säger samma sak och menar att det gör honom mindre fri. Rickard, 38, ser det som en frihet att kunna vända sig till en ny redaktör om den första inte nappar. Han menar att det skiljer honom från de fast anställda journalisterna:

Jag kan ju bestämma vilka redaktörer jag ska jobba med, och det är ju en frihet jämfört med de anställda. De har ju sin chef och de kan inte välja bort honom eller sina arbetskamrater. (Rickard, 38, Stockholm)

När det gäller kontroll över arbetsprocessen anser även Tomas, 55, att han har fullständig kontroll:

Som sagt behöver jag inte krusa. Jag kan alltid gå till någon annan. Gentemot andra människor är den fullständig. (Tomas, 55, Arvika)

Bulle, 61, poängterar friheten i att kunna "hoppa på intressanta projekt". Hon menar att redaktionellt anställda inte kan göra det i samma utsträckning.

Jag hoppade till exempel på ett EU-projekt som jag blev erbjuden som innebar väldigt mycket nya lärdomar och intressanta kontakter för mig. Tidigare hade jag en paus i frilansandet på tre år för att jobba för en statlig myndighet som då hette Nutek och nu heter Tillväxtverket. Det var ett projekt som jag verkligen brann för, och som också har gett mig kontakter som har gett massor

med nya jobb efter det. Jag bestämde mig för att avsätta tre år, och det var väldigt spännande och intressant. (Bulle, 61, Linköping)

6.2.2 Journalistisk frihet?

Är det ”journalistisk frihet” enligt Hemánus (1984) definition frilansjournalisterna är ute efter? De maktförhållanden som Hemánus nämner existerar fortfarande för en frilansjournalist, berättar flera av de intervjuade:

Det finns ju alltid ett maktförhållande även som frilans, du har ju fortfarande en redaktör som du svarar mot. Jag har ju fortfarande någon att svara emot, någon som har mer makt än jag har. Om en redaktör har beställt en artikel, eller att jag kommer med en idé och skriver någonting, så är det ju ändå i slutändan redaktören som bestämmer, för det är ju hans eller hennes tidning. (Pelle, 33, Malmö)

Om man tänker efter så är det ändå de redaktionella maktförhållandena som bestämmer vilka av mina idéer som kan förverkligas. (Bulle, 61, Linköping)

Maja-Stina, 26, poängterar att hon gillar att sätta upp egna mål. Hon tror att det är vad som gör att man blir en bra frilansjournalist, och ställer gärna upp på Hemánus definition som hon tycker är bra. Hon nämner ingenting om maktförhållanden. Vidare säger hon att hon skulle känna sig ofri om det petades mycket i hennes artiklar, men det händer ”aldrig egentligen”. Hon säger dock inte att det var den specifika ”journalistiska friheten” enligt Hemánus som hon var ute efter när hon blev frilansjournalist, det gör ingen av de intervjuade.

Helén, 37, säger sig inte personligen vara begränsad av några maktförhållanden, men säger att hon tror att det kan vara mer styrt på andra redaktioner.

Bulle, 61, och Rickard, 38, tror inte att någon journalist åtnjuter den journalistiska frihet som Hemánus definierat. Tomas, 55, tycker att maktförhållanden påverkar hans arbete och menar dessutom att man som frilans inte har någon möjlighet att påverka rådande maktförhållanden som finns på en redaktion. Rickard, 38, tycker att det är frustrerande att inte kunna påverka en redaktions utveckling:

Om du är anställd som journalist på en tidning så kan du ju sitta med på möten och diskutera om ”Var är vi om två år? Vi måste bli bättre på nyheter” eller ”Vi måste bli bättre på webben”. (...) Det kan man inte påverka som frilansjournalist, där har man ingen kontroll alls. Det är ju frustrerande. (Rickard, 38, Stockholm)

Flera av de intervjuade frilansjournalisterna tycker dessutom att Hemánus definition är krånglig och utopisk.

Det där är väl den maximala friheten som man har gjort en idealtyp av, i verkligheten finns det ingen sådan frihet. (Rickard, 38, Stockholm).

6.2.3 Varför frilans?

Varför väljer frilansjournalister frilansformen? Det har visat sig att det inte alltid är ett helt självständigt val. Alla de intervjuade frilansjournalisterna har hamnat i frilansandet på olika sätt.

Helén, 37, arbetade som barnsjuksköterska och kände att hon ville skriva i stället. Hon gick då Poppius journalistkola och började frilansa direkt eftersom det fungerade väldigt bra för henne, men säger att hon inte hade sagt nej till en fast anställning om hon hade fått förfrågan. Rickard, 38, hade en anställning på Sveriges Radio men skulle LASas ut. Det sammanföll med att han kunde få starta eget-bidrag, så han började frilansa så han då kunde fortsätta jobba med radio. Han anser inte att det är så viktigt med en fast anställning:

Jag tänker nog mest: ”var kan jag göra den bästa journalistiken?” Jag har inte tänkt så mycket på att det är viktigt för mig att vara fast anställd, det tänkte jag inte då. (Rickard, 38, Stockholm)

Pelle, 33, hade jobbat på ett företag som gjorde kundtidningar, men ville skriva om sina huvudintressen resor och friluftsliv. Han ville skriva om det han tyckte var roligt, han upplevde dessutom att han gjorde ett mycket sämre jobb när han skrev om saker som han egentligen inte var intresserad av. Tomas, 55, ville flytta hem till uppväxtorten Arvika och där fanns det ingen tidning som anställde. Han fick då ett erbjudande från en vän som hade etablerat en frilansgrupp i staden, och hoppade på. Bulle, 61, blev frilansjournalist 1996 när hon fick ett erbjudande från en etablerad frilansbyrå i Linköping. Hon sa upp sig från Radio Gävleborg i slutet av 1980-talet eftersom hon upplevde att hennes chans att få göra god journalistik minskade när de skulle börja med längre sändningar men inte fick några personalförstärkningar:

Jag insåg att det skulle bli mycket mindre journalistik, och mycket mer sitta i studion och vända på skivor och snacka skit med folk som ringde in. Det ville inte jag. Jag gjorde radio, jag var ute på fältet väldigt mycket och gjorde riktig journalistik. Det var det jag ville göra. (Bulle, 61, Linköping)

Dock fick hon snabbt ett lärarjobbserbjudande från en folkhögskola, så det dröjde alltså till 1996 innan hon blev frilansjournalist på allvar.

Maja-Stina, 26, såg frilansandet som en utmaning. Hon sa upp sig från lokaltidningen Barometern för att kunna frilansa, och säger att det var friheten att få komma med egna idéer hon var ute efter.

Det var alltså bara Tomas, 55, som blev frilansjournalist på grund av brist på möjliga anställningar. Bulle, 61, Pelle, 33, och Maja-Stina, 26, sa dessutom upp sig från anställningar för att kunna jobba som frilansjournalister. För Rickard, 38, och Helén, 37, handlade det snarare mest om slumpmässiga förhållanden och inte så mycket ett aktivt val.

6.2.4 Idéer och ämnen

Hur väljer frilansjournalister vad de ska skriva om?

Bara en av de intervjuade frilansjournalisterna, Pelle, 33, hävdar att han alltid helt själv bestämmer vad han ska skriva om. Alla hans idéer kommer från början från honom själv. Däremot poängterar alla intervjuade utom en att det är egna idéer som ger flest artikeluppslag. Undantaget är Helén, 37, som berättar att hon oftast ”tar uppdrag”, och ”tar det mesta” snarare än att komma med egna förslag. Om hon kommer med egna idéer försöker hon använda sig av sin barnsjuksköterskekompetens.

Ingen av de intervjuade frilansjournalisterna tycker det är ett problem att behöva komma på egna idéer, men några nämner svårigheter i att få redaktörer att nappa:

Det svåra är inte att komma på idéer utan det är den där klaffen mellan att man har en idé och att det finns en redaktion som köper frilansmaterial. På den redaktionen måste det finnas någon chef som tar sig tid att lyssna och faller för idén. (Rickard, 38, Stockholm)

Det kan ju finnas idéer som jag tycker är bra men som inte blir insålda, då får de ligga och vila lite. (Maja-Stina, 26, Alingsås)

Alla intervjuade frilansjournalister har nischer och ämnesområden de specialiserat sig på. Vissa är mer specialiserade än andra. Pelle, 33, skriver i princip uteslutande om resor och friluftsliv, medan Maja-Stina, 26, anser sig vara bred i sina ämnesval och nämner aktuella händelser, människor och entreprenörskap som några av sina återkommande områden. Tomas, 55, inriktar sig på de skilda områdena skogsnäring, byggnadsbranschen och cykelsport, men poängterar att cykeljournalistik inte lönar sig i längden.

Att man drar sig för att leta nya köpare är gemensamt för samtliga intervjuade journalister. Man vill hellre hålla sig till de man redan har, inte behöver sälja sig själv igen utan bara sälja sina artiklar, som Pelle, 33, uttrycker det.

Det händer att de intervjuade frilansjournalisterna får färdiga uppslag från tidningar:

Folk ringer och vill ha saker gjorda. Där är ju först valet ja eller nej. Sen får man fråga sig: tycker jag upplägget är bra eller vill jag diskutera det så att upplägget blir ett annat? (Bulle, 61, Linköping)

De intervjuade inköparna berättar att de ibland lägger ut uppdrag på frilansjournalister. Då handlar det om uppdrag de inte har tid eller möjlighet att genomföra själva på redaktionen.

Ett färskt exempel är en dansgala i Strömsund som inte kulturen kunde åka på, då hörde vi av oss till en frilansare som vi använt mycket där, som fick bevaka det åt oss. (Hanna, 24, *Östersundsposten*)

Vi skulle göra en intervju med en gammal arbetsmiljökämpe, men upptäckte att vi själva hade ont om tid. Det krävs ju research och bakgrundsinformation om en sådan här person för att intervjun ska bli bra. Det blev en erfaren reporter som har jobbat för tidningen och kan de här frågorna som vi la ut jobbet på direkt. (Lennart, 51, *TCO-tidningen*)

6.2.5 Krav

Hur ser kraven ut för en frilansjournalist? Vem ställer kraven?

Kraven på en frilansjournalist ser enligt de intervjuade likadana ut som för en anställd journalist. Man ska leverera i tid, texterna ska vara korrekta, och så vidare. Möjligtvis är de lite annorlunda och en aning högre, menar vissa:

Jag måste ju vara perfekt i det avseendet eftersom jag får betalt per jobb. (Tomas, 55, Arvika)

I ett större perspektiv är kraven för att klara sig som frilans att man har idéer och förmågan att genomföra idéerna. (Rickard, 38, Stockholm)

Att kraven på en journalist, frilans eller inte, är höga menar nästan samtliga intervjuade. Det ska de vara om man ska tjäna pengar på sitt skrivande, menar Maja-Stina, 26. Bulle, 61, säger att hennes frilansgrupps kunder har extra höga krav eftersom gruppen enligt henne är välrenommerad och erkänd.

Helén, 37, tycker inte att kraven är så höga, och jämför med sitt tidigare sjuksköterskejobb:

Jag tror att det är otroligt olika beroende på vilka tidningar man jobbar på. Men generellt så tror jag inte att det är så jättemycket krav. Men jag jämför ju hela tiden alltid med min bakgrund och där är det ju supernoga. Det går liksom inte att fibbla med mediciner eller tider. (Helén, 37, Stockholm)

Det är varken uteslutande inköparna eller journalisterna själva som ställer kraven. Oftast handlar det om en blandning.

Vi (frilansgruppen Redakta, vår anm.) ställer krav på att det vi levererar ska vara språkligt bra, det ska vara journalistiskt bra, och det ska vara begripligt. Jag har jättehöga krav på mitt eget skrivande. (Bulle, 61, Linköping)

Jag vet ju vad kraven är, så de ställer jag på mig själv. De ställs outtalat. Är man journalist så ställs vissa krav utifrån spelreglerna och de allmänna yrkeskraven. (Tomas, 55, Arvika)

Jag ställer höga krav själv, sen förväntar ju sig en redaktör att man skriver bra och utför ett gott jobb. (Maja-Stina, 26, Alingsås)

Pelle, 33, berättar att han är medveten om kraven som ställs outtalat från köparnas håll, men att han själv ställer ännu högre krav på sig själv för att det inte bara ska bli godkända jobb, utan riktigt bra jobb.

Hanna, *Östersundsposten*, menar att de ställer exakt samma krav på frilanstexter som på de texter de anställda reportrarna skriver. Det handlar för henne om nyhetsvärdering och inte om att journalisten i fråga är frilansjournalist eller inte. Hon säger till och med att kraven kan vara lägre:

Om det är något (frilansmaterial, vår anm.) vi känner att vi verkligen vill ha med, och så är bilden inte jättebra, då kanske vi tar in det ändå. (Hanna, 24, *Östersundsposten*)

Lennart, *TCO-tidningen*, poängterar att han inte vill behöva efterredigera frilanstexterna alltför mycket. De ska vara klara när de kommer in, han vill inte behöva be frilansjournalisterna att skriva om sina artiklar eftersom det innebär mer arbete för honom.

6.2.6 Socialt stöd

Vilken typ av socialt stöd är aktuellt för en frilansjournalist? Vad har det för betydelse? Vilken är skillnaden mellan att jobba i grupp respektive mer individuellt?

Alla intervjuade frilansjournalister utom Helén, 37, är med i någon form av frilansgrupp eller frilansnätverk. Grupperna och nätverken ser dock olika ut. För Maja-Stina, 26, handlar det om ett nätverk där ett antal journalister träffas och utbyter erfarenheter någon gång i månaden. På andra sidan spektrumet finns Bulle, 61, som jobbar i en frilansgrupp där man sitter på samma kontor och kan bolla idéer och få hjälp av varandra. Även Tomas, 55, jobbar i en frilansgrupp där man till en viss grad samarbetar, även om alla medlemmar sitter på olika arbetsplatser.

Vi jobbar ihop på så sätt att vi visar texter för varandra, det har med kvaliteten och kompetensen att göra. (...) Det tror jag är en av våra stora kvalitetsfördelar, att vi alla har varit redigerare. (Tomas, 55, Arvika)

Idétorkan blir mindre torr om man är tillsammans med andra. Ibland har man en idé och frågar sig ”vem sjutton skulle vilja köpa den?”. Då är det någon som känner till någon tidskrift som skulle kunna tänkas vara intresserad. Vi har en ny medarbetare nu som kom för några månader sen, en ung tjej. Hennes start i frilanslivet har underlättats väldigt mycket av att hon sitter hos oss. Jag känner igen hur det var när jag började. (Bulle, 61, Linköping)

För Pelle, 33, handlar det mest om den sociala biten. Han säger att han aldrig skulle klara av att sitta hemma och arbeta längre än en vecka, han behöver någon att dricka kaffe med. Han har suttit på arbetsplatser där han varit den enda journalisten, och säger att det inte är samarbetet som är viktigt för honom, utan just det sociala. Helén, 37, säger att hon kan sakna att ha arbetskollor att bolla idéer med, eller bara att fika med. Hon sitter däremot emellanåt på en tidskriftsredaktion som hon skriver frilansartiklar åt. Rickard, 38, säger sig ha kommit på att han trivs bäst med att jobba tillsammans med andra, något som han sällan gör som frilansjournalist.

Friheten har ett pris, i och med att man inte samarbetar och inte får den sociala stimulansen. (Rickard, 38, Stockholm)

Det handlar alltså sällan om att jobba i grupp, snarare om att sitta i grupp. Ett noterbart undantag är att Pelle, 33, själv har satt ihop en frilansgrupp som han arbetar tätt med. De försöker tillsammans sälja in större projekt och produkter än bara artiklar.

Några av de intervjuade frilansjournalister som tidigare jobbat på redaktion nämner nyhetspulsen och det höga tempot som något de kan sakna ibland. Maja-Stina, 26, gillar när man har ständiga deadlines. Däremot tycker hon det är skönt att som frilansjournalist själv kunna

välja vem hon äter lunch eller ”ströpratar lite med”. Bulle, 61, nämner också ”nyhetspulsen” och Tomas, 55, saknar ibland sin tid som redigerare då han satt ”mitt i journalistiken”. Annars är en fast inkomst och betald semester något som de intervjuade frilansjournalisterna kan sakna från livet som fast anställd.

6.2.7 Hälsoaspekten

Leder frilansjournalisters arbetsvillkor till bättre eller sämre hälsa?

Ingen av de intervjuade frilansjournalisterna upplever att deras arbete lett till en markant sämre hälsa. Tomas, 55, berättar att han fått magkatarr av att dricka alldeles för mycket kaffe, och sedan migrän när han tvingades sluta med kaffet. Han tror dock att det är ”vanliga journaliståkommor” och inget specifikt för frilansandet. Bulle, 61, tror inte att det är någon skillnad jämfört med andra yrken, när man har för mycket jobb, vilket man har ibland, blir man stressad och mår sämre.

Flera av frilansjournalisterna menar att deras hälsa påverkas positivt av arbetet:

Det var frustrerande att jobba med sådant jag inte tyckte var roligt. På det sättet mår jag bättre av att frilansa och göra det jag gör, det jag vill göra. (Pelle, 33, Malmö)

Det är nog en positiv påverkan, jag blir glad och lycklig av mitt jobb. Samtidigt kan jag ibland vara stressad men så tror jag det är med alla jobb. (Maja-Stina, 26, Alingsås)

Att det kan vara stressigt att jobba som frilansjournalist vidhåller samtliga intervjuade. Helén, 37, tycker dock att det handlar om att inte stressa upp sig själv, och jämför med sitt tidigare jobb som sjuksköterska som var mycket stressigare. Hon upplever att hon oftast slipper stressa, vilket påverkar hennes hälsa positivt.

Ja, som jag upplever min hälsa så mår man ju otroligt mycket bättre av att slippa stressa och att slippa vara folk till lags. (Helén, 37, Stockholm)

Tomas, 55, tycker att frilansstressen är annorlunda om man jämför med stressen man upplever på en redaktion:

Ja, det är oerhört stressigt med tanke på ekonomin. Det är inte den här springa-omkringstressen, det är den malande stressen, som egentligen är svårare. Tidigare, som teknisk redaktör, hade jag 300 000 i upplaga och en massa sidor som skulle vara klara kl 11 på kvällen. Men när tidningen var klar då var det ju klart. Då var man på noll igen. Sen började man om dagen efter

och sprang som en skållad råtta. Nu är jag aldrig nere på noll, jag har alltid något som måste göras, och en ekonomi som ska sys ihop varje månad. (Tomas, 55, Arvika)

Bulle, 61, menar att jobbet kan vara stressigt när man har för lite att göra, och att den stressen till och med är värre än när man har för mycket att göra. Hon tror också att man måste tåla stress bra för att lyckas som frilansjournalist. Maja-Stina, 26, och Rickard, 38, ser det som ett stort plus för hälsan att de kan träna när de vill.

6.2.8 Varför frilansinköp?

Varför väljer tidningar och tidskrifter att köpa just frilansmaterial? Som tidigare nämnts lägger de intervjuade inköparna ibland ut uppdrag på frilansjournalister när de vill bevaka något de inte har möjlighet att bevaka själva. Det kan handla om geografiska möjligheter, berättar Hanna, *Östersundsposten*. Tidningen ska täcka ett stort län och ibland har de inte möjlighet att skicka ut en av sina egna skribenter.

Lennart, *TCO-tidningen*, berättar att det kan handla om kompetensmöjligheter också:

Jag skulle nog säga, att det handlar främst om att bredda tidningen innehållsmässigt. (...) Och sen är det väl så att en del personer visar sig vara väldigt duktiga på att skriva om saker som är relevanta för oss. Det ger ett extra plus i kanten om vi till exempel får kontakt med någon som behärskar arbetsmiljö på ett bra sätt. (Lennart, 51, *TCO-tidningen*)

Pierre, *Sonic*, berättar att nästan allt material i *Sonic* är frilansmaterial. Det tas in eftersom tidningen bara har tre anställda och de skulle enligt Pierre aldrig hinna producera allt material själva. Även om de skulle hinna skriva alla artiklar själva på redaktionen tror Pierre att frilansjournalisterna (eller ”pennorna”, som han kallar dem) tillför något:

Sedan skulle det nog bli rätt tråkigt om vi tre på tidningen skrev allting, det skulle nog bli ganska odynamiskt och förutsägbart inbillar jag mig. Man vill ju ha en ganska bred idéflora från olika pennor som representerar lite olika synsätt, lite olika sorters stil och olika sorters koll. (Pierre, 38, *Sonic*)

Alla de intervjuade inköparna hävdar att de säger nej till, refuserar, det mesta som kommer in från frilansjournalister. Hanna, *Östersundsposten*, refuserar allt utan lokal koppling direkt. Lennart, *TCO-tidningen*, refuserar direkt allt som inte har ”en facklig touch”.

På *Sonic* har de ett tjugotal någorlunda fasta frilansjournalister knutna till sig, och Pierre, *Sonic*, berättar att det är sällan de tar in material från någon utomstående frilansjournalist.

Om det är (en intervju med, vår anm.) Bob Dylan eller Bruce Springsteen, om någon kommer hojtandes med det kommer det sannolikt in. Men är det en vanlig svensk artist så kan vi göra det själva, det behöver inte ha någon oprövad skribent göra åt oss. Om man inte har en sjukt bra text, men då vill man ju se texten först. (Pierre, 38, *Sonic*)

6.2.9 Relationen mellan säljare och inköpare

Hur ser relationen ut mellan köpare och säljare av frilansmaterial? Lennart, *TCO-tidningen*, tror att de flesta inköpare skulle säga att personliga relationer inte spelar någon roll när man köper in frilansmaterial. Dock tror han att det är en lögn.

Det är klart att det påverkar, man vet att personerna tänker ungefär på samma sätt, eller att den andra tänker helt annorlunda. Det kan bli konstigt om man har helt olika infallsvinklar. (...) Jag tror att det där som kallas för personkemi i slutändan har stor betydelse. (Lennart, 51, *TCO-tidningen*)

Han säger däremot att det också kan vara en fördel om frilansjournalisten tänker annorlunda, eftersom det kan tillföra redaktionen helt nya perspektiv.

Hanna, *Östersundsposten*, berättar att frilansjournalister ibland ”tabbar sig” och ibland försöker ”kuppa” in texter när de blir desperata, till exempel genom att säga att någon annan på tidningen redan godkänt och lovat att köpa in en specifik text. De journalisterna brukar hon inte köpa in fler artiklar av. Hon säger sig inte känna någon av de mer frekventa frilansjournalisterna närmre, men tror ändå att det byggs upp en relation mellan tidningen och de frilansjournalister som ofta får in sina artiklar.

Pierre, *Sonic*, tror att personliga relationer spelar en viss roll, men säger ändå att det huvudsakliga är att det är en bra idé man får från en frilansjournalist. Vidare berättar han att när de lägger ut uppdrag på frilansjournalister försöker de ge uppdraget till den journalist de tror passar bäst för det enskilda jobbet. Han berättar dock att han ibland springer på några av de frilansjournalister som ofta skriver för *Sonic*, eftersom de ”rör sig i samma miljöer”. Han tror att det möjligen kan vara lättare för frilansjournalisten i fråga att sälja in idéer om han eller hon träffar Pierre eller någon av hans *Sonic*-kollegor.

Rickard, 38, tror att många frilansjournalister precis som han är obekväma i säljsituationen:

Även fast man försöker öva på det där så är det jobbigt på något sätt att kränga sig själv. (Rickard, 38, Stockholm)

Även Pelle, 33, tycker det är tråkigt att sälja och tror att det är en allmän åsikt bland frilansjournalister:

Jag tror att det som alla frilansar tycker är den tråkigaste biten är att sälja artiklar. Idealbilden är väl att man ska slippa sälja, att folk bara ska tacka ja direkt, alternativt komma med idéerna åt en. (Pelle, 33, Stockholm)

Pelle, 33, berättar vidare att han vid ”nysälj” (när han försöker sälja till en inköpare han inte sålt till innan) både måste sälja sig själv, och sälja sin idé, vilket han helst inte vill. Maja-Stina, 26, tycker visserligen att det är jobbigt att ringa och sälja, men är ändå positiv:

Det lönar sig, man behöver inte ringa och sälja så mycket om man får bra kontakter till en början. Då kommer jobben av sig själva, och då blir det lättare. (Maja-Stina, 26, Alingsås)

Bulle, 61, berättar att hon uppskattar när redaktörer har synpunkter på texter och ber om synpunkter, till exempel på bildtexter. Både Bulle, 61, och Tomas, 55, poängterar det viktiga i att veta vad redaktörer vill ha. Tomas, 55, anser sig vara extra bra på det eftersom han själv arbetat som redaktör.

6.2.10 Stämde förväntningarna?

Stämmer frilansandet överens med nuvarande frilansjournalisters tidigare förväntningar? De intervjuade frilansjournalister som hade specifika förväntningar på frilansyrket tycker sig oftast ha sett dem infrias. Pelle, 33, trodde att han skulle få det svårare att gå ihop ekonomiskt, i alla fall inledningsvis, men att han skulle ha ett mycket roligare jobb och slippa de ”tråkiga” uppdragen. Han tycker att hans förväntningar stämde. Maja-Stina, 26, föreställde sig att frilansandet skulle vara väldigt fritt, men att det skulle vara jobbigt att tvingas ringa och sälja sig själv och sina artiklar. Hon upplever att de förväntningarna stämde. Däremot trodde hon inte att frilansjournalistiken skulle löna sig från dag ett, vilket det gjorde för henne.

Helén, 37, säger att hon i början inte hade några andra förväntningar än att få skriva och få betalt för det. Det är först på senare tid som hon börjat ”drömma om att verkligen göra grävande reportage”.

Rickard, 38, säger sig ständigt ha liknande förväntningar, att få göra djuplodande långa jobb, men att det är svårt att göra eftersom redaktioner i allmänhet inte betalar för långa jobb:

Man har väl alltid förväntningar om att göra jättespännande journalistik, och med det menar jag att det är fördjupande, har bra form, att det får ta tid, och att det är något nytt. Men det är inte så ofta man får till det som frilans tycker jag. Det är väl en förväntning som man hade då och har nu, jämt och ständigt. Och ibland lyckas man, men oftast inte. (Rickard, 38, Stockholm)

Bulle, 61, berättar att hennes förväntningar på frilansandet var att kunna välja sina jobb och kunna disponera sin tid själv. När det gäller tidsaspekten menar hon att förväntningarna helt har infriats. När det gäller att välja sina jobb själv var det svårare i början, då hon upplevde att hon inte kunde "glida omkring och bara skriva om det jag gillade." Det har dock blivit lättare med tiden, menar hon.

6.2.11 Journaliststudenters förväntningar

Vad har journaliststudenter för förväntningar och syn på frilansyrket?

14 journaliststudenter svarade på den enkät om förväntningar på frilansyrket som delades på Södertörns högskola. Av de svar som enkäten gett är nästan samtliga svarande journaliststudenter positiva till en möjlig frilanskarriär. En av de svarande journaliststudenterna förväntar sig att frilansyrket innebär att man kan "göra det man vill", det är "mer fritt". Samma student förväntar sig att man som frilansjournalist kommer med sina egna idéer men att det är tidningen som har sista ordet. En annan av de svarande kan visserligen tänka sig att bli frilansjournalist, men förväntar sig en konstant, påfrestande kamp för att få saker publicerade, "vilket säkert kan vara frustrerande". Att jobba som frilansjournalist är "bättre än ingen anställning alls", tänker sig en annan av de svarande studenterna.

En av dem som svarat att de absolut kan tänka sig frilansyrket säger dock att han hellre börjar som fast anställd. "Frilans vore spännande om jag redan har erfarenhet och en karriär", säger han. En utrikespolitisk intresserad journaliststudent vill även hon arbeta som frilansjournalist. "Som frilans tror jag att jag har lättare för att hitta de nyheter jag vill skriva om". Trots det tror hon att hon skulle ha begränsad kontroll över arbetstider, begränsad journalistisk frihet och att arbetet är stressigare och lönen lägre än för anställda journalister.

Endast en av de svarande har sagt att hon helst inte vill arbeta som frilansjournalist. Anledning säger hon är de ovissa arbetsförhållanden, den oregelbundna inkomsten och att man "hela tiden självständigt måste jobba för att försörja sig". Hon tror att frilansjournalister har

god frihet att bevaka det man vill och total kontroll över sina arbetstider, men har högre stress och lägre inkomst än anställda journalister.

7 Analys

7.1 Studiens generaliserbarhet

Det är svårt att dra definitiva slutsatser om hela den svenska journalistkåren utifrån denna studie. Det har dock inte varit syftet. De frilansjournalister som har intervjuats är individer som lever och verkar i miljöer och har unika bakgrunder som påverkar dem. De intervjuade journalisterna är olika gamla, har hamnat i frilansjournalistiken på olika sätt och verkar i olika delar av landet. De intervjuade inköparna arbetar på olika sorters tidningar. Studien ger en ögonblicksbild över olika synsätt och attityder till frilansjournalistik och den frihet eller avsaknad av frihet som yrket innebär.

7.2 Frilansjournalisters frihet

När de intervjuade frilansjournalisterna pratar om frihet handlar det mycket om att kunna disponera sin arbetstid och sin fritid själv. Hemánus (1984) definition ses mer som en idealbild, en utopi, vilket Hemánus själv också menar att det är.

Enligt Hemánus (1984) ska en journalist, för att vara fri, kunna producera journalistik för de ändamål journalisten själv anser vara riktiga. För flera av de intervjuade frilansjournalisterna är de ”riktiga ändamålen” att skriva och att göra god journalistik. Rickard, 38, skulle gärna göra mer djuplodande, längre reportage, men menar att det är svårt att finna utrymme för det i frilansyrket. Helén, 37, har på senare tid börjat längta efter att göra långa grävjobb även om journalistiken från början lockade henne mest för att hon ville skriva. Bulle, 61, sa upp sig från en fast tjänst för att bli frilansjournalist eftersom hon upplevde att hennes möjligheter att vara ”ute på fältet” och producera god journalistik hade begränsats när radioredaktionen hon jobbade på inte fick de personalförstärkningar hon ansåg vara nödvändiga.

Maja-Stina, 26, tolkar ordet ändamål annorlunda och berättar att hon tycker om att sätta upp egna mål. Att planera sin tid och sin ekonomi själv var viktigt för henne när hon valde att bli frilansjournalist, och även friheten att få komma med egna idéer. De ”medel” som hon anser vara riktiga är att jobba hemifrån och jobba de tider hon själv vill.

Just tiderna är viktiga för fler av de intervjuade frilansjournalisterna. Pelle, 33, vantrivdes på sitt ”niotillfem”-jobb, dels på grund av de fasta arbetstiderna och dels eftersom han var tvungen att skriva om saker han inte var intresserad av. Både ändamål och medel var begränsade av maktförhållanden, om man kopplar till Hemanús (1984). Rickard, 38, och Tomas, 55, påpekar att de maktförhållanden som styr på en redaktion är omöjliga att påverka för en frilansjournalist. Som anställd har man i alla fall något att säga till om, menar de.

De begränsande maktförhållanden som Hemanús (1984) tar upp existerar också för frilansjournalisterna, berättar de. Undantaget är Helén, 37, som inte upplever sig påverkad av maktförhållanden. Hon har känt sig begränsad när hon jobbat åt en kommunikationsbyrå, men inte i sitt journalistiska frilansarbete. Hon tror dock att det kan vara annorlunda på andra redaktioner än de hon jobbar för.

7.3 Krav och kontroll, stöd och stress

De intervjuade frilansjournalisterna upplever att frilansande är ett jobb med höga krav, med ett undantag. Helén, 37, jämför med sin bakgrund som sjuksköterska och tycker inte att kraven på henne som frilansjournalist är särskilt höga. De andra intervjuade frilansjournalisterna jämför med fast anställda journalister, som de också menar har höga krav på sig. Texterna ska vara korrekta, hålla en hög nivå och levereras i tid.

Karaseks (Eriksson & Larsson, 2009) definition på krav inkluderar både fysiska och psykiska krav. De krav som de intervjuade frilansjournalisterna tar upp handlar mest om utförandet och resultatet av arbetet, vilket både kan vara psykiskt och fysiskt krävande. Den stress som är psykiskt jobbig och kan ta sig fysiska ohälsouttryck dyker enligt de intervjuade frilansjournalisterna upp nära deadlines, och när man har för mycket att göra. Bulle, 61, menar även att stressen kan dyka upp, och vara värre, när man har för lite att göra. Stressen har då med oro över den ekonomiska situationen att göra, vilket också Tomas, 55, berättar om.

Egenkontroll är enligt Karasek kontroll över arbetsprocessen, och inkluderar också de möjligheter man har att använda sig av sina kvalifikationer och färdigheter (Eriksson & Larsson, 2009). En frilansjournalists arbetsprocess är uppdelad i delar där egenkontrollen varierar. På idéstadiet är kontrollen i princip total, vittnar de intervjuade frilansjournalisterna om. Fem av de sex intervjuade berättar att de artiklar de skriver oftast kommer från egna idéer. Några nämner den möjlighet man har att försöka sälja in en idé till nya redaktörer om den första inte nappar, man har kontroll över vilka redaktioner man vill jobba med. På så sätt är kontrollen

omfattande. När det gäller själva skrivprocessen är kontrollen överlag lägre, upplever de intervjuade frilansjournalisterna. Det beror på att man måste anpassa sig till den tidning eller tidsskrift man skriver för. Rickard, 38, nämner att han kan sakna att ha inflytande över den arbetsprocess som pågår inne på redaktionen och vilka journalistiska mål medierna har som han säljer sitt material till. De maktförhållanden som enligt Hemánus (1984) kan begränsa den journalistiska friheten begränsar här kontrollen som enligt Karasek behövs för att ett arbete inte ska bli ett högstressarbete (Eriksson & Larsson, 2009).

Enligt Johnsons vidareutveckling av Karaseks modell är socialt stöd en viktig del för ett stimulerande arbete (Eriksson & Larsson, 2009). Detta är också något som betonas av de intervjuade frilansjournalisterna. Bulle, 61, påpekar exempelvis att man lättare slipper ”idétoraka”, när man har medarbetare som kan komma med idéer eller infallsvinklar. Kvaliteten i materialet är något som höjs när någon annan läser och ger respons på ens texter, menar Tomas, 55. Just sådan feedback kallas av Johnson för värderande stöd (Eriksson & Larsson, 2009). Men samtidigt som det sociala stödet från medarbetare är något man saknar från det redaktionella, är det även vissa av dessa delar som journalisterna valt bort i och med att man valt frilansbanan. Journalisterna situation kan på det sättet tyckas vara paradoxal. Man vill gärna ha det sociala stödet men samtidigt slippa nackdelarna med att arbeta på en redaktion där de sociala aspekterna även kan vara störande. Rickard, 38, menar till exempel att han arbetar som bäst när han får chansen att samarbeta med andra, något som han dock även menar är sällsynt i den frilanssituation han befinner sig i. Detta är det instrumentella stödet enligt Johnson, konkret professionellt samarbete (Eriksson & Larsson, 2009).

De intervjuade frilansjournalisterna vill välja sina relationer på arbetsplatsen och kunna sortera bort arbetsgivare och kollegor de inte trivs med. Maja-Stina, 26, uppskattar att hon själv kan välja vem hon ströpratar eller äter lunch med. Pelle, 33, arbetar mest ensam men säger att han aldrig skulle klara av att jobba hemifrån, han måste ha någon att dricka kaffe med. Här handlar det om den så kallade emotionella delen av det sociala stödet, där positiva relationer till medarbetare betonas (Eriksson & Larsson, 2009). Får man inte välja medarbetare själv finns risken att man hamnar med sådana man inte trivs med, vilket påverkar det sociala stödet negativt. Detta vill de intervjuade frilansjournalisterna undvika.

Enligt frilansjournalisterna är alltså deras arbetskrav konstant höga (med undantag för Helén, 37), men egenkontrollen och det sociala stödet varierar. Enligt Karaseks grundmodell skulle arbetet som frilansjournalist vara ett aktivt arbete under idéstadiet, när journalisten är fri att själv vända sig till den tidning han eller hon vill. Under produktionsstadiet skulle arbe-

tet bli mer av ett högstressarbete, på grund av den minskade egenkontrollen när journalisterna tvingas anpassa sig till de villkor som råder på den tidning de frilansar för. (Eriksson & Larsson, 2009)

När det gäller det sociala stödet är det svårare att få en helhetsbild, de intervjuade frilansjournalisterna är inte eniga om huruvida de känner ett starkt eller svagt socialt stöd i sitt arbete. Det sociala stöd som de pratar om passar in i olika kategorier, värderande, instrumentellt och emotionellt. Tyngdpunkten ligger dock på det emotionella stödet som samtliga intervjuade frilansjournalister tar upp på ett eller annat sätt. Emotionellt stöd är eftertraktat, men alla de intervjuade frilansjournalisterna upplever inte att de alltid får tillräckligt sådant stöd. Därför kan frilansyrket placeras någonstans emellan Johnsons två nivåer, mellan kollektivt och isolerat. (Eriksson & Larsson, 2009)

Bland de journaliststudenter som svarat på enkäten om förväntningar på frilansjournalistik råder det delade meningar om hur pass mycket kontroll och frihet en frilansjournalist tros ha. Bilden av en frilansjournalists arbetsvillkor utifrån Karaseks och Johnsons faktorer är dock inte avgörande för huruvida de svarande journaliststudenterna kan tänka sig att jobba som frilansjournalister eller inte. En av de svarande vill exempelvis väldigt gärna bli frilansjournalist, men tror att friheten att välja vad man vill bevaka och kontrollen över arbetstider är begränsad. En annan journaliststudent vill helst inte bli frilansjournalist, men tänker sig att samma frihet och kontroll är stor.

7.4 Gummesson, säljande och köpande

När det gäller det som Gummesson (2002) kallar för marknadsföringens moderrelation, relationen mellan leverantör och kund, poängterar de intervjuade frilansjournalisterna precis som Gummesson värden av nuvarande kundrelationer. Flera av frilansjournalisterna uttrycker specifikt en ovilja mot att kontakta nya potentiella köpare, och Pelle, 33, poängterar att han inte vill behöva sälja sig själv utan endast sin idé. De intervjuade frilansjournalisterna är också eniga och medvetna om att det är inköparna som bestämmer, de vill göra kunderna nöjda så att dessa kommer tillbaka och spenderar pengar (köper in artiklar), precis som Gummessons bilförsäljare (Gummesson, 2002). Bulle, 61, och Tomas, 55, tycker det är extra viktigt för frilansjournalister att veta vad redaktörer och andra inköpare vill ha.

Personliga relationer och sociala nätverk, som Gummesson (2002) tar upp i sin Relation 18, spelar enligt de intervjuade inköparna en viss roll. De personliga relationer som inköpare

bygger upp till frilansjournalister är dock inte ensamt avgörande. Enligt Lennart, *TCO-tidningen*, kan det vara viktigt att redaktionen och frilansjournalisten har samma infallsvinkel på ett jobb, men det kan också vara en fördel om man har olika infallsvinklar, frilansjournalisten kan komma med fräscha perspektiv.

Pierre, *Sonic*, berättar att han ibland springer på frilansjournalister som med jämna mellanrum skriver för *Sonic*, eftersom de rör sig i samma miljöer. Vissa känner han också personligen. Han tror att det möjligtvis kan bli lättare för dessa journalister att sälja in en idé, men påstår ändå att det viktigaste är att idén är bra. Inte heller Hanna, *Östersundsposten*, tycker att personliga relationer är avgörande, hon känner inte personligen någon av de frilansjournalister som återkommande skriver för *Östersundsposten*.

Det finns hos de intervjuade frilansjournalisterna inga exempel på att någon ska ha förlorat något nätverk när personen i fråga har lämnat en specifik professionell position, som Gummesson (2002) skriver om. Bulle, 61, pekar snarare på motsatsen när hon berättar att ett EU-projekt hon jobbade med under några år som avbrott i frilansandet snarare lett till många nya kontakter och fler jobb och säljmöjligheter.

8 Slutsatser och förslag till vidare forskning

8.1 Slutsatser

Att frilansjournalister väljer yrket på grund av frihet av olika slag är känt sedan tidigare (Allvin & Aronsson, 2000). I denna studie har framkommit att friheten ser olika ut på olika områden i arbetsprocessen. Frilansjournalisterna vill kunna disponera över sin egen tid och bestämma över sin egen arbetsdag, något som också frilanssituationen har visat sig möjliggöra. Friheten som Hemánus (1984) talar om, att kunna välja vad man vill skriva om utan att maktförhållanden påverkar detta, tycks dock vara mer begränsad. Vissa av de intervjuade journalisterna har tankar om att i framtiden åstadkomma en viss typ av journalistik, exempelvis att samarbeta med andra eller att göra mer djuplodande eller grävande journalistik, men saknar de praktiska möjligheterna.

Det som fått flera av journalisterna att välja att frilansa har varit att få slippa de hinder som de upplever att redaktionsmiljön utgör. Samtidigt förlorar de då det sociala stöd som arbete på en redaktion kan bidra till. Friheten har, som en av de intervjuade uttrycker det, ett pris.

Trots det har de totalt sett en känsla av frihet, vilket beror på att de lägger en större vikt vid arbetsprocessens idéstadium, det vill säga att komma fram till vad man vill skriva om samt hitta redaktörer som kan ha intresset att publicera detta. Även om frilansjournalisterna inte tycker om att uppsöka nya potentiella köpare av frilansmaterial, och därför ofta drar sig från att göra detta, så kan de se en frihet i möjligheten att alltid kunna vända sig till en ny redaktör om någon annan refuserar en artikel. Friheten i det första stadiet i arbetsprocessen, att komma med egna idéer och kunna bestämma vart man vänder sig, är viktigare för frilansjournalisterna än det senare stadiet, att faktiskt skriva exakt hur de vill och om vad de vill. Att man är begränsad till vilket material redaktörerna efterfrågar och måste anpassa sig efter detta är frilansjournalisterna eniga om. Men de ser det inte som ett problem utan snarare som en realitet de måste handskas med.

Många frilansjournalister eftersöker någon form av pendlande mellan att arbeta väldigt självständigt och att ta del av det de redaktionella processerna, vilket enligt Karaseks och Johnsons modell (Eriksson & Larsson, 2009) motsvarar ett pendlande mellan isolerat och kol-

lektivt arbete. Det isolerade ger större frihet att välja mellan egna idéer, medan det kollektiva skapar en större frihet att påverka den del av arbetsprocessen som förekommer på redaktionen. Men på grund av att frilansjournalisterna inte helt vill gå över till att arbeta redaktionellt söker de socialt stöd på annat sätt. Frilanskollektiv eller andra former av nätverk är exempel på sådana lösningar. Ett kollektivt arbete ger dessutom, enligt Karasek och Johnson (Eriksson & Larsson 2009), en högre grad av stimulans, vilket kan förklara denna strävan att söka sig till mer socialiserande sammanhang.

De journalister som huvudsakligen inte frilansar utifrån ett aktivt val är de som i störst utsträckning kan tänka sig att ta anställning på en redaktion om de fick ett sådant erbjudande.

Intressant är att de flesta frilansjournalister jämför sin frihet med den frihet fast anställda journalister har (ofta har de erfarenhet av redaktionell anställning), men en av de intervjuade frilansjournalisterna jämför främst med sitt tidigare jobb inom vårdsektorn, och upplever då att den frihet frilansjournalistiken erbjuder är större. Kommer man från ett mer enformigt och reglerat yrke än journalistiken ser man på det hela med helt andra ögon.

De personliga relationerna kan i viss mån bidra till att öka friheten att välja till vem eller vilka man vill sälja in material till, men är ingen avgörande faktor enligt redaktörerna. Från redaktörens sida lägger man störst vikt vid kvalitet och publiceringsvärde.

Vissa av de journaliststudenter som kan tänka sig att bli frilansjournalister har olika bild av frilansjournalisters förutsättningar. Viljan att bli frilansjournalist hänger nödvändigtvis inte ihop med huruvida man tror att frilansjournalister har kontroll över arbetsprocessen och stor frihet att välja vad man vill bevaka.

8.2 Förslag till vidare forskning

Från SJF:s håll har vi hört något som vi också själva sett indikationer på: att journalistutbildningar inte alltid ger studenterna en korrekt bild av frilansjournalistikens villkor. Närmare undersökningar av detta skulle vara intressant och viktigt. Att kartlägga den svenska frilansmarknaden och försöka få något slags övergripande bild av hur den ser ut skulle också vara intressant. En sådan kartläggning skulle också underlätta för alla som vill forska om frilansjournalistik. Vidare intervjustudier som behandlar journalister som kommer från andra yrken vore också värda att göra, i denna studie förekommer endast ett sådant exempel. Journalisters attityder till de informationsjobb som många frilansjournalister gör för att få ihop ekonomin

är något av en het potatis, som vore värd att undersöka. Vilka faktorer begränsar exempelvis de journalister som vill arbeta journalistiskt framför att arbeta med information eller reklam?

Denna uppsats har inte på något vis tittat på hur utbildningsnivå och journalistikens professionalisering spelar in på upplevelsen av och synen på frilansyrket. Det är en faktor som är relevant i och med att journalistutbildningar av olika slag har blivit allt vanligare.

Referenser

Litteratur

Allvin, M., & Aronsson, G. (2000). "Fria lansar: En enkät- och intervjustudie om frilansande journalisters arbetsvillkor." Rapport till Svenska Journalistförbundets kongress, hösten 2000. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.

Engblom, L. (2001) "Varför professionalisering?" I A. Lindblom Hultén, (Red.) *Journalisternas bok 1901-2001* (s.258-273). Stockholm: Svenska Journalistförbundet.

Eriksson, B., & Larsson, P. (2009). "Våra arbetsmiljöer." I T. Berglund & S. Schedin (Red.), *Arbetslivet* (2 uppl.) (s.136-165). Lund: Studentlitteratur.

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Wängnerud, L. (2007). *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad* (3 uppl.). Stockholm: Norstedts juridik.

Frilans Riks. (2008). Frilans Riks marknadsundersökning. Via personlig kommunikation med Å. Ohlsson, april 26, 2010. Ej publicerad.

Glavå, M. (2001). *Arbetsrätt*. Lund: Studentlitteratur.

Gummesson, E. (2002). *Relationsmarknadsföring: Från 4 P till 30 R* (3 uppl.) Malmö: Liber.

Gunnarsson, R. (2005). "Urvalsstrategier." Avdelningen för samhällsmedicin och folkhälso/allmänmedicin vid Institutionen för Medicin, Sahlgrenska akademien, Göteborgs Universitet. Hämtad maj 14, 2010, från <http://www.infovoice.se/fou/bok/10000061.htm>

Hansson, M. (2004). "Det flexibla arbetets villkor – om självförvaltandets kompetens." (Doktorsavhandling, Stockholms Universitet, Pedagogiska institutionen, 2004). Hämtad från http://ebib.sub.su.se/aio/2004/aio2004_08.pdf

Hemánus, P. (1984). "Journalistisk frihet och ofrihet. Många frågor, färre svar." I L. Qvortrup, M. Bruun Andersen, A. Erhardtsen, P. Jauert, K. Vorup Sørensen (Red.) *Massekultur & Medier*, vol. 10 (s.65-82).

Håkansson, K., & Isidorsson, T. (2009). "Tillfällig arbetskraft och arbetsvillkor." I T. Berglund & S. Schedin (Red.), *Arbetslivet* (2 uppl.) (s.317-346). Lund: Studentlitteratur.

Högskoleverket s rapport 2008:35 R. (2008). "Etableringen på arbetsmarknaden – examinerade 2004/05." Stockholm: Högskoleverket.

Högskoleverkets rapport 2009:5 R. (2009). "Högskoleutbildningarna och arbetsmarknaden. Ett planeringsunderlag inför läsåret 2009/10." Stockholm: Högskoleverket.

Karasek, R. (1979). "Job demands, job decision latitude and mental strain: Implications for job redesign." I *Administrative Science Quarterly*, vol. 24, (s.285-306).

Kibar, S., Lippman, M. (2005). "Idealister eller företagare? Frilansjournalisters marknadsföring av sig själva." (Magisteruppsats, Stockholms Universitet, Företagsekonomiska institutionen, 2005). Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-6127>

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (2 uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Lundgren, S. (2004). "Obunden men inte fri - en studie av anställningsformens inverkan på upplevelsen av arbetsituationen." (Kandidatuppsats, Göteborgs Universitet, Sociologiska institutionen, 2004). Hämtad från <http://gupea.ub.gu.se/handle/2077/100>

Nies, G., & Pedersini, R. (2003). "Freelance Journalists in the European Media Industry." (Rapport åt International Federation of Journalists, 2003). Hämtad från www.ifj.org/pdfs/FinalReportFreelance.pdf

Nordin, S. (2003). *Filosofins historia. Det västerländska förnuftets äventyr från Thales till postmodernismen* (2 uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Ramírez, J. (2001). "Den omhuldade friheten." I Socialstyrelsen, "Utan fast punkt. Om förvaltning, kunskap, språk och etik i socialt arbete" (s.86-108). Stockholm: Socialstyrelsen.

Storey, J., Salaman, G., Platman, K. (2005). "Living with enterprise in an enterprise economy: Freelance and contract workers in the media." I SAGE Publications, *Human Relations*, vol. 58 (s.1033-1054). London: Sage.

Svenska Journalistförbundet. (2009a). "Om oss." Hämtad maj 28, 2010 från http://www.sjf.se/portal/page?_pageid=53,38376&_dad=portal&_schema=PORTAL

Svenska Journalistförbundet. (2009b). "Hur ser arbetsmarknaden ut?" Hämtad maj 14, 2010, från http://www.sjf.se/portal/page?_pageid=53,5654328&_dad=portal&_schema=PORTAL

Svenska Journalistförbundet. (2009c). "Bli medlem." Hämtad maj 28, 2010 från http://www.sjf.se/portal/page?_pageid=53,38350&_dad=portal&_schema=PORTAL

Svenska Journalistförbundet. (2009d). "Vem kan bli medlem?" Hämtad maj 14, 2010 från http://www.sjf.se/portal/page?_pageid=53,5584329&_dad=portal&_schema=PORTAL

Intervjuer

Tomas B Nilsson, 12 april 2010.

Rickard Jakbo, 13 april 2010.

Bulle Davidsson, 14 april 2010.

Helén Bjurberg, 15 april 2010.

Maja-Stina Fransson, 16 april 2010.

Lennart Frykskog, 21 april 2010.

Pierre Hellqvist, 23 april 2010.

Pelle Estborn, 26 april 2010.

Hanna Olsson, 28 april 2010.

Samtliga inspelningsfiler och transkriberingar finns i författarnas ägo.

Bilagor

Bilaga 1: Intervjuguide – frilansjournalister

[BESKRIV SYFTE, IDÉ OCH FRÅGESTÄLLNING. VAD ÄR VI UTE EFTER?]

Tema 1: Varför frilans?

1. Hur länge har du varit frilans?
2. Vilka tidningar/tidskrifter skriver du i huvudsak för?
3. Hur mycket har du jobbat redaktionellt?
4. Berätta - varför blev du frilans?
5. Vad förväntade du dig av frilansyrket?
6. Stämde dina förväntningar?
7. Rekommenderar du framtidens journalister att satsa på frilansande?

Tema 2: Frihet

1. Vad betyder frihet för dig i ditt yrke?
2. Är frihet viktigt för dig?
3. I så fall, frihet från vad? Vilken sorts frihet? [FÖRKLARA HEMÁNUS DEFINITION] ("Journalistisk frihet" eller frihet att själv lägga upp arbetsdagen, t.ex.)
4. Anser du att det finns någon sorts frilansideal?
5. Hur stor kontroll tycker du att du har över ditt arbete?
6. Skulle du vilja ha mer eller mindre?
7. Känner du dig ibland begränsad av frilanssituationen? (Eller upplever du snarare motsatsen?)
8. Är frilansande ett stressigt jobb?
9. Kan du ge ett exempel på något tillfälle då du känt dig fri under hela arbetsprocessen? Har du upplevt motsatsen?

Tema 3: Arbetet och kontakten med köpare

1. Hur väljer du vad du ska skriva om?
2. Vilka ämnen och områden riktar du in dig på? Varför?
3. Vad vill du helst skriva om?
4. Finns det någonting du vill skriva om men avstått ifrån? Förekommer det självcensur?
5. Hur ser kraven ut på dig som frilans?
6. Vem ställer kraven? Köparna eller du själv?
7. Är det något särskilt du upplever att redaktioner efterfrågar?

8. Känner du en oro över att inte lyckas sälja?
9. I så fall, har den oron minskat eller varit konstant?
10. I hur stor utsträckning letar du efter nya köpare?
11. Hur skulle du beskriva din journalistiska kompetens?

Tema 4: Socialt stöd (frilansgrupper m.m.) och välbefinnande

1. Jobbar du själv eller i någon sorts frilansgrupp?
2. Har du erfarenhet av båda arbetssätten?
3. Vilket fungerar bäst för dig? Varför?
4. Finns det något du saknar från redaktionellt arbete?
5. Berätta om hur ditt arbete påverkar din hälsa. Fysiskt? Psykiskt?
6. Vad beror det på?

Sista öppen fråga – Hur ser frilansarnas framtid ut?

Bilaga 2: Intervjuguide – inköpare av frilansmaterial

Intervjuguide köpare

Inledande fråga: berätta lite om dina arbetsuppgifter.

Tema 1: Varför frilans?

1. Har du själv erfarenhet av frilansande?
2. Hur mycket frilansmaterial tar ni in?
3. Varför tar ni in frilansmaterial?
4. Vem tar beslutet att frilansmaterial ska köpas in?
5. Är det någon särskild typ av material ni köper in från frilansjournalister?

Tema 2: Kontakten med frilansjournalisterna

1. Berätta om processen när frilansmaterial köps in.
2. Vad spelar personliga relationer för roll i inköpsprocessen?
3. Händer det att ni tillhandahåller färdiga idéer till frilansjournalister?
4. Varför/varför inte?
5. Vad ställer ni för krav på frilansmaterial?
6. Refuserar ni frilansmaterial? Hur ofta och hur mycket?

Sista öppen fråga – Hur ser frilansarnas framtid ut?

Bilaga 3: Enkät till journaliststudenter

Med frilansjournalist menar vi någon som får sin huvudsakliga inkomst från journalistiskt arbete (skrivande, filmande, fotograferande, redigerande etc.), utan att ha en anställning på en redaktion, vare sig fast eller vikariat.

Ringa in dina svar – ett per fråga

1. Har du frilansat som journalist tidigare?

Nej, inte alls – ja, något enstaka uppdrag – ja, flera uppdrag – ja, som huvudsysselsättning

2. Vad vill du helst arbeta som?

Fast anställd journalist – Frilansjournalist – Annat, ange gärna _____ - ingen åsikt

3. Skulle du vilja arbeta som frilansjournalist?

Nej, absolut inte – Helst inte – Det kan jag tänka mig – Ja, absolut – ingen åsikt

Varför?

4. Hur tror du att dagens frilansjournalister upplever sin situation det när det gäller:

4a. Frihet att själv välja vad man vill behandla/bevaka i sin journalistik?

Ingen frihet – begränsad frihet – god frihet – total frihet – ingen åsikt

Kommentar:

4b. Kontroll över arbetstider?

Ingen kontroll – begränsad kontroll – god kontroll – total kontroll – ingen åsikt

Kommentar:

4c. Stress på grund av arbetet?

Ingen stress – lite stress – en hel del stress – mycket stress – ingen åsikt

Kommentar:

4d. Inkomst (jämfört med fast anställda journalister)?

Mycket lägre – något lägre – något högre – mycket högre – ingen åsikt

Kommentar:

Beskriv kort varför du vill bli journalist:

Kön (ringa in) **Kvinna** **Man** **Vill inte uppge**

Ålder _____

Utbildning (ringa in) **JMS** **JMM** **JOM** **Annan, ange gärna**_____

Har du några övriga kommentarer eller synpunkter som rör frilansjournalistik, beskriv gärna dessa kort här:

Tack för din medverkan!

Gustav Bådagård, Oskar Hannler, JMSV08